

EESTI KIRJANDUS

1931 № 5

SISU:

H. VISNAPUU: Eesti luule 1930.

V. RIDALA-GRÜNTAL: Eesti rahvaluule keelest.

J. SILVET: William Shakespeare — Taani prints Hamlet.

M. SILLAOTS: Bernard Shaw — Tagasi Metuusala juurde.

J. SILVET: Fairy Tales from Baltic Shores.

P. ARISTE: Albert Saareste ja A. R. Cederberg — Valik
eesti kirjakeele vanemaid mälestisi.

P. HAMBURG: August Jakobson — Kolme vaeva tee.

B. LINDE: A. Antson ja R. Sirge — Tänapäeva Venemaa.

Eesti raamatute üldnimestik 1929. a. alates, 22. poogen.

EESTI KIRJANDUSE SELTSI
VÄLJAANNE

KUUKIRI

EESTI KIRJANDUS

1931 ASUTATUD 1906. XXV

Ilmub iga kuu lõpul, number umbes 64 lehekülge, piltidega.

Tegev ja vastutav toimetaja J. V. VESKI.

Aadress: Vabriku 5, Tartus, tel. 2-81.

Toimetus: P. ARISTE (folkloor), H. KRUI (ajalugu),
A. SAARESTE (keel), FR. TUGLAS (kirjandus).

Käsitöötagasisaatmiseks lisatagu postmargid ligi. Avaldatud käsitöökirjad hoitakse alal ainult sellekohasel soovil. Toimetus jätab enesele õiguse avaldada käsitöökirju lühendatud kujul.

Talitus: Eesti Kirjanduse Seltsi büroos, Lai 35, Tartus, telefon 6-01, avatud äripäevil kella 9—15.

Tellimishind: aastas 5 kr., poolaastas 2 kr. 50 s., veerandaastas 1 kr. 25 s., üksiknumber 50 senti.

Tellimisi võtavad vastu talitus, kõik postiasutised, raamatukauplused ja Eesti Kirjanduse Seltsi usaldusmehed.

Postil kaotsiläänud numbrid saadetakse hinnata uuesti ainult siis, kui sellest teatatud talitusele hiljemalt kuu aega pärast numbrid korrapäraselt ilmumise aega.

— Üksiknumbrid on müügil järgmistes raamatukauplustes:

Tartus: Eesti Kirjanduse Seltsi Büroo, Lai 35, tel. 6-01.

Akadeemiline Kooperatiiv, Jaani 7, tel. 63.

„Noor-Eesti“ k/ü., Rüütli 4, tel. 2-66.

K/ü. „Postimees“, Suurturg 16, tel. 2-50.

A. Tasso, Promenaadi 16, tel. 5-70.

J. Krüger, Rüütli 11, tel. 7-60.

Tallinnas: Tallinna Eesti Kirjastusühisus, Pikk 2, tel. (20)4-94.

„SuurKarja 23, t. (2)15-13.

K/ü. „Rahvaülikool“, Jaani 6, tel. (20)6-66.

Harju 48, tel. (2)24-49.

A. Keisermann, Kinga 5, tel. (2)14-51.

Viljandis: „Õpistu“, Lossi 24, tel. 74.

Rakveres: Joh. Triefeldt, Pikk 17.

Ühiskaubamaja Leo Erna, Tallinna ja Laada tänava nurgal nr. 24, tel. 2-76.

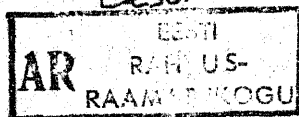
Kuulutused teksti järel: lehekülg 30 kr., pool lehekülge 15 kr., veerand lehekülge 8 kr.

Varemad aastakäigud. Aastakäigud I—XII (1906—1917) on müügil otsas. Saada on aastakäike XIII—XVIII (1918/19—1924) hinnaga 3 kr. 60 s., XIX—XXIII (1925—1929) hinnaga 5 kr. ja XXIV (1930) hinnaga 6 kr., nahkköites 2 kr. kallim.

Mõningaid üksiknumbreid on saada alates 1907. aastast hinnaga 50 senti number.

Tellige raamatuid Eesti Kirjanduse Seltsilt! Saatke oma aadress nimestikkude ja tutvustajate saamiseks. Raamatukogude varustamine kõigi raamatutega. Raamatute köitmine. Nõudke tingimusi!

Eesti Kirjanduse Seltsi Büroo, Lai 35, Tartus, telef. 6-01.

EESTI KIRJANDUS

EESTI KIRJANDUSE SELTSI KUUKIRI

TARTUS

MAI 1931

NR. 5

Eesti luule 1930.

Aja ilming avaldab täiel määral realistlikke tunnuseid. Aja psüüh on näljane tõsiasjade, tõsielu kirjeldiste, seikluste ja memuaaride järele. Publik tahab proosat ilma vormivae-vata, publik tahab faabulat igapäevsusest või seiklusilmast, publik tahab romaani. Seejuures publik otse põgeneb igasu-guse kirjanduse juurest, millel on küljes värsilõhna, olgugi et see värss on kõige sulavam jutustis.

Kirjanduslikkude voolude vahelduse üheks põhjusist on kahtlemata tüdimus endisest, kuigi pärispõhjusti tuleb otsida sotsiaalselt taustalt.

Meie tänapäeva proosa on realistlik. Luule ei ole noteeri-tav väärtus realistlikul ajastul, sest luule on oma olemuselt alati teatav liialdus. Luule sõbrustab alati meelsamini roman-tismiga ning paarib pigemini naturalismiga kui realismiga.

Kui meie kirjanduslugu oma paremais nimedes (näit. K. J. Peterson, Kreutzwald, Koidula) on olnud luuleajalugu, kui meie luule on romantismi päevil tugevasti mõjustanud proosat, siis nüüd võib tähele panna vastupidist nähtust: proosa hak-kab mõjustama luulet, luule hakkab lähenema proosale, ja nimelt realistlikule proosale, sest selle järele on suur nõudmine.

Proosale lähenemise tendentse on eesti luule avaldanud juba varemini. Neid tendentse on J. Barbarus teadlikult sõnastanud juba 1929. a. kirjandusenädalal peetud kõnes. Juba varemini on ühel osal luuletajail nägemismeel domineer-inud kuulmismeele üle. Luule tundetoon on asendatud filmi-kaameraga, millega pildistatakse maailma, argielu ning pla-netaarset tühjust. Film on vallutanud publiku ja ka luuletaja. Filmimeel tõttab avakäsi lahtisesse maailma, et jäädvustada põgusat momenti üksikasjus. Filmimeel ei süüvi oma süda-messe ega otsi selles koordineerivaid tundmuselamusi, mida on tekitanud argipäeva üksikasjad, kõik põgus ja möödaminev.

Luule filmikssaamine ning lähenemine realistlikule proo-sale on nüüdislühirika üks domineeriv tunnus. Nõnda kõneleb

Barbarus (Barbarus ei laula) läinud aasta luuletistekogus „Maailm on lahti“:

„Terve maailm saab filmiks mu luules.
Iga mu värss — ekraan, kino — hing.“

Kui luule saab filmiks ning omandab kõik realistliku proosa tunnused, lähenedes realistlikule proosale hädaohtlikku kaugusse, siis ei ole luulet, sest realistlikkude ajajärkude luule, kui see tahab püsida vastaval kõrgusel, nõuab sügavamat tundetooni, töö ning tegevuse suurt paatost, mis retušeerib pisi-asjad, ja kõige markantsemat ning pretsiissemat vormi, eraldustunnusena proosast. Realistlik luule nõuab sügavamat mõttekultuuri ja valdavat kompositsioonimeelt. Realistliku ajastu luule hädaoht on saada tendentsluuleks, kujuneda utilitaristlikuks. Aga kui realistlik luule omandab tugeva tööpaatose, siis tüürib see luule juba oma olemuselt välja realismist, kas romantikasse või naturalismi.

Realistlikul ajastul domineerib paratamatuna proosa ja meil oleks raske osutada ajaloos suuri luuletajaid realismi valitsusajast.

Kas peaksime seepärast jääma kurdiks aju psüühile, kas peaksime tõmbama kriipsu peale realistlikule ajastule meie kirjanduses luule kaitseks? Kui me sooritaksime selle, siis talitaksime mõtlematult nagu need, kes viskavad lapse välja ühes pesuveega.

Kahtlemata kasvatab realistlik ajajärk kirjanduses luule kondikava, paneb nälgima vormi järele, rikastab detailnägemistega luulet, ja uus luule, mis järgneb realistlikule ajastule, ei ole enam iialgi see, mis ta oli enne seda. Kahtlemata on igal ajastul üksikuid indiviide luuletajate hulgas, kelle sisemine kõrgepinge on nii suur, et see ei alistu ümbritsevale madalrõhule. Seesugune luuletaja on voolust üle. Ma võin hästi mõista pealetuleva generatsiooni realistlikku taju, mis tal ajatendentsidega ja apetiitidega on ühine ning mille järele ta instinktiivselt, ilma enesele selgust andmata, taunib võõraks ja elukaugeks läinud päevade lüürika. Aja psüüh kõneleb selles ja see on arusaadav kirjandusloolises käigus. Võin väga hästi mõista, et pealekasvav lugejageneratsioon, kes omab realistlikku taju, tunneb omasena ja elulähedasena selle luule, mis oma olemuselt kõige rohkem läheneb realistlikule proosale, kirjeldavale ja jutustavale realismile luules. Ma ei taha näit. J. Schütz'i pooldamist ja eelistamist ümberseisvate magistrite poolt mitte seletada generatsioonilise platsipuhastamisega, vaid tahan näha selles eelistamises puhtakujulist kokkukuulumist realistliku elutajumise tähe all. Instinktiivne pooldamine

ja instinktiivne eitamine aga vajutab kirjandusliku väärtuse kaalukeele alati oma raskuse poole. Väärtuseastmestiku mõõtmist segab aga alati instinktide hääl. Kummatigi on kirjeldav ja jutustav realism andelise luuletaja sulest sama väärtuslik kui subjektiivne elamus, mis on saadud ümbritsevast tõsielust. Kui andeline luuletaja on eneselähedane, siis ta on lähedane ka elule. Literatuur on see, mis on elust kaugel. Tahtmine võib teha literatuuri — and produtseerib aga alati elulähedast luulet. Selles on kõik käsk ja prohvetid.

Realistliku tendentsiga ning realistliku elutajuvusega on seletatav ka armastuselüürika väljasulgumine nüüdisluulest. 1930. a. luule ei sisalda peaaegu sugugi armastusemotive. Kui realistlik elukäsitlus ning elutajumine võtab suguvahekorrad lihtsa füüsilise tõsiasjana, siis armastusest laulda oleks nagu ebasünnis ja naljakas. Armastuselüürika ei näi olevat käesoleval ajal enam hea toon kirjanduses, samuti kui oli omal ajal kodumaa- ja isamaa-luule.

Ka looduselüürika näitab 1930. a. teatavat tagasiminekut, kuigi looduselüürikal on veel tähelepanev osa aasta luuletoodangus. Loodus jääb arvatavasti veel edaspidigi üheks stabiilseks pea-allikaks, kust ammutavad luuletajad. Prantslane Villecourt avaldas omal ajal imestust, miks eesti luuletajad toodavad nii palju looduselüürikat, kuna Eestis ei ole midagi looduslikult erilist; pole kõrgeid mägesid, džungleid ega ürgmetsi. Oma poolt sai vastata talle, et põhjamaa inimene oleb üldiselt loodusest rohkem kui lõunamaa elanik, põhjamaa loodus oma aastaaegade kontrastidega, vahelduva ilminguga ning alasuremise ning ärkava uuestisünniga valdab luuletaja meeli alati uue ja oodatava elamusega. Seepärast sisaldab eestigi luule palju loodusemotive ja ei ole karta nende motiivide kustumist eesti luules.

Puht-looduselüürikaga seob end kodumaaluule, haarates maastikku ja inimesi ning nende toimetusi. Kodumaaluule, mis oli omal ajal jäänud tagaplaanile, näitab 1930. a. kõvenevat tendentsi, nii Semper'il, Under'il, Alle'l ja eriti J. Schütz'il; viimase kogu pealkirigi märgib kodumaalist ringi „Peipsist mereni“.

Kokkuvõttena võib öelda, et eesti 1930. a. luules on märgata realistliku tendentsi kõvenemist, realistliku kirjeldava ja jutustava luule tõusu, üldiselt luule lähenemist proosale, armastuselüürika peaaegu väljasulgemist, loodusemotiivide väikest tagasiminekut, ent kodu-ainelise luule kasvamist. Kõige selle juures on eesti 1930. a. luule väga mitmepalgeline, tähistades enesega ühtlasi ka vormilisi otsinguid, eriti Barbarus'el.

Kuigi aja psüüh ei ole soodus luulele eestis ning aja pale on ära pöördud luuletajast, kuigi luule ei ole käibiv kaup raamatuturul ega innusta kirjastajaid sellega tegelema, seisab 1930. a. eesti luule oma paremates nimedes endisel kõrgel tasapinnal ning täidab oma koha meie vaimlises arenemisloos.

Kui kord realistlikust ja üldse proosast tüdinenud publik pöördub nägema eesti luule kaunit kasvavat ning ehituskõlvulist hirsikut, siis peab see publik väga imestama, kui ta näeb kasvavat seal tihedat metsa, kus tema hooletussejätmise pärast oleks võinud olla lage karjamaa. Küll siis mõnigi imetleb, kuidas ta oma ajal võis apetiitide söödaks väljalastud proosa neitsikuga istuda härga sõõrutava aineuudsuse ning „eluläheduse“ tähe all.

Eesti 1930. a. luule võrsub aja mõjustusel ja oma sisemise kasvamistungi kihutusel. Me näeme M. Underi täievormilises värsis iha uue tundmatuse järele ja elulist uudishimu (l. „Sõit hommikusse“), mis on kõige avastamise aluseks vaimlises ja ainelises maailmas; me näeme maailma lahtisuse avakäsi vastuvõtmist ja filmimist Barbaruse poolt, näeme maailma, inimese ning looma tunnetamist Semperi poolt, tajume Alle mehhist enesetunnetamist elu-ummikus ning kuuleme Schützi kõnlemist sünnimaast ning selle tööst. Meil on võimalus läinud aasta luule ülevaates osutada mõningaid Ridala kordaläinud regevärsilisi ballaade kogus „Sinine kari“ ning Antsoni epigrammi-harjutisi.

Võime lõpuks teatavaks võtta, et kirjandusloos püsiv luuletaja A. Haava on oma aja luuletraditsiooni jätmata võimetega läbi vanaduse ja kannatuse siiski jõudnud optimistlikule tulemusele „Siiski on elu ilus“. Samuti kuulub P. Grünfeldt'i süda kodumaale ja kaasajale ta uues kogus. Ka neil luuletajail on oma nautijad.

Mineviku traditsioone matkivatena ei tule A. Haava ja Grünfeldti luuletistekogud minu ülesandes lähemale vaatlusele. Ka Grünthal-Ridala rahvalaululine „Sinine kari“ pakub vähe isiklikku. Üldiselt on aga Ridala kogu keeleliselt kergem lageda kui ta varemad rahvalaululised teosed.

Lähema tutvustamise osaliseks tuleb pidada järgmised viis kogu ilmumise järjekorras: Barbarus'e „Maailm on lahti“, Joh. Semper'i „Päike rentslis“, Joh. Schütz'i „Peipsist mereni“, Maria Under'i „Lageda taeva all“ ja Aug. Alle' „Ummiklained“. Neis luuletistekogudes peitub eesti luule edasiviiv jõud.

Marie Under: „Lageda taeva all“.

Läinud aastal ilmunud luuletistekogus püsib M. Under kunstnikuna oma saavutiste endisel kõrgusel, kuigi see luule-

tistekogu ei kujune märkteoseks ta loomingus ega näita uusi arenemissuundi. Luuletistekogu on kompositsiooniliselt ja ideeliselt keskendamatu ning võrdub enamikus lüürilise päevikuga ja maali albumiga, milles leidub võlvaid värvi-probleemi lahendisi, aga ka žaanrimaali ja joonestisi, näit. suurepärase žaanrimaal „Kalurikülas“, „Pihlad“ jne.

Luuletistekogu keskseks, ideeliseks tunnuseks võib pidada avastamisrõõmu ja avastamislõbusid. Sesse keskusesse kuulub kandvaim luuletis „Sõit hommikusse“, milles on vallandunud Underi „Sinise purje“ värske ja hoogus ilukõne. See luuletis sisaldab elulist uudishimu uue tundmatu, uue alguse vastu. See luuletis sünnib täisvolilisenä ning paatoslikuna avastusrõõmudest, sest, nagu luuletaja ütleb:

Kõik on nii vastne ja veri soe —
ma tunnen: see on algus.
Kuid kihuta, kihuta, kihuta!
Mis taga on, ma tean.
Mis ees on ja mis eespool veel,
ma seda nägema pean.

Selle avalauluga on ideeliselt seotud luuletis „Õnne varas“, mis osutab mingit arvetegemist enesega. Selles luuletises on kihutav paatos taltunud pessimismiks. Luuletaja asetab küsimuse:

„Mis sa siis lootsid õige avastada,
et sind see kiuslik kihk nii pahurpidi pööras?“

Ning vastab:

Vaid mardisantlust mõistsid lavastada:
Kuid seski olid ainult osas võõras!“

Nagu näeme, on luuletaja elukogemused teda õpetanud, et kõige õhina taga varitseb pettumus. See on koguja tarkus, mis ei keela siiski avakäsi kihutamast uude algusesse ning puhastamast oma elu kõigest väheväärtuslikust risust, mis on kogunenud minevikus. Luuletises „Puhastus“ on sellest juttu:

Kuidas on kuhjunud kõik see risu —
Minevik taga kui pühkmekast.
Üks vast ainult mu päevade sisu,
ning seda üht ma hoian kui last.

Kuigi luuletaja ei ütle, mis on see üks, mida ta hoiab, siiski võib uskuda, et „kergem on tee, kui kergem on koorem“ ja et enesepuhastus toob rahu ning teeb kui nooremaks.

Teistest luuletistest paremate hulka kuuluvad veel „Rukkirääk“, „Sügissaos“ ja „Täiskuu“, viimane eriti elevuslik luuletis oma viirastuslikkuse tajumisega.

Marie Under vallutab luulemaailma võrdluste-piltide abil, kuid seejuures on Underi rütmitaju ja tundetoon nõnda tuge-

vad, et need ei lase piltide-võrdluste hulka muutuda laialivalguvaks. Üldiselt sisaldab M. Underi uus luuletistekogu üksiklauludes aastatoodangu paremaid töid.

Johannes Barbarus: „Maailm on lahti“.

Ideeliselt teatavas läheduses M. Underi luuletistekogule „Lageda taeva all“ asetseb Joh. Barbaruse luuletistekogu „Maailm on lahti“. Juba nende kogude pealkirjadki märgivad ühist suunda, s. o. maailma lahtisust ning tungi avastada selles oma elamissisu. Võiks öelda, et neis kogudes tungib eesti luule vabaõhu-maalingule.

Vahe Underi ja Barbaruse vahel on aga siiski selgesti tajutav. Barbaruse luulelõuend on kirjeldav, on ekraan, millele langeb lahtise maailma pilt. M. Under sulatab oma isemaailma ühte välismaailmaga. M. Under on klassik, Barbarus novaator, katsetaja, kes viib nagu läbisõidul uute poemide riiki. Barbaruse luule ideaal ei ole olemasoleva luule süvendamine täiusliku printsiibi seisukohalt, vaid rühkiv edasiminekuks. Selles edasiminekus tugineb ta loomulikult välismaistele eeskujudele, kuid see tuginemine on arusaadav, kui oma kultuur ei ole niivõrt intensiivne, et see võiks olla tõukeks uuele otsingule.

Luuletistekogu „Maailm on lahti“ osutab siiski tunduvat taandumist mõistuslikust konstruktivismist ja abstraktsusest elulikkuse ning asjalikkuse poole ja on seega inimlikum ning lähedam.

Luuletistekogu ühendav jõud seisab selles paatoses, millega Barbarus tervitab maailma. See paatos on vaateleja avastusrõõm, lahkumine eilsest vanast ja enese mina laiendamise õnnekus. See paatos organiseerib mitmele plaanile laiili valgunud psüühi.

Kui Semperi „Viie meele“ ning Underi „Rõõm ühest ilusast päevast“ joovastus suunab loodusesse, siis Barbarus paatostab tehnikat, tsivilisatsiooni võite, nõnda et ta ise hüüab:

Terve maailm saab filmiks mu luules.
Iga mu värss — ekraan, hing — kino.

See filmikssaamine peale kõige muu, millest on olnud eespool juttu, lõhub lugeja tõelikkusetaju ning viib tunnetusele üheskoos luuletajaga: „kõik tõelikkus — illusioon, ja illusioon olgu tõelikkus“. Nagu näeme, võitleb tung realismile tungiga romantismile Barbaruse loomingus. Niidid mõlemast maailmast on ristati-rästati segi, kuigi selgemini paistavad kätte reaalsuse niidiotsad. Luuletistekogu kompositsiooniline areng juhib pisilinnast avatud maailma. Üksikud tsükliid.

on selle arengu peatükid. Ateljee portree-etüüdide, kineetiliste ning psühhomotoorsete skitside kõrval väärivad luuletistekogu keskkohana tähelepanu realistlikud värssjutud, milles on kõrvale jäetud igasugune vormikultiveerimine. Need värssjutud on lihtsad ja inimlikud. Siin ei erine Barbaruse sisu ja vormi tungid, mis lõhestavad alati Barbaruse luulet. Siin saabub süntees. Siin on luuletaja seisnud enese ristteel ning on leidnud uuesti tajutava ja lugejat sugereeriva tundetooni.

Kui on juba juttu sisu ja vormi kokkusulamisest, siis on koht tähendada, et Barbaruse sisu ja vormi tungid on pea-aegu diametraalsed. Paratamatu vastuolu näiteks konstruktiivse vormi ja ühiskonda kihutava ning uut ilmakorda propageeriva sisu vahel on teinud Barbaruse luule senini väheosaldatavaks. On puudunud veenvus.

Nägemismeeleliste võrdluste rohkuselt on Barbarus kõige kaugemale küündiv näht eesti luules. Aga võrdluste jõud on keskpõgune, võrdluste tung — kaos. Seepärast peavad võrdlusi koordineerima tundmus ja rütm. Ilma koordineerimata murendub ning habrastub säärane luule proosaks, nagu võime seda tajuda Barbaruse juures, kelle värss on rütmilt ja riimilt hooletu. Barbarus kui julge katsetaja ning novaator on asendatamatu persoon eesti luules ja ta uus luuletistekogu „Maailm on lahti“ väärtuslik raamat.

Johannes Semper: „Päike rentsliis“.

Vaatleja ja avastaja rõõmude kõrval tähistab Joh. Semperi uus luuletistekogu „Päike rentsliis“ enesega veel intellektuaalset tunnetamistahet. See tunnetamistahet suundub kõige pealt enesetunnetamisele inimeses, siis looduses. Luuletises „Põiki üle põllu“ saavutab enesetunnetamine irratsionaalsuse piirid, näit.:

Oli kui, oli kui sild —
kuhu lagunes see?
Oli kui mingi valgushõde —
kes selle puhus?
Ent mällu jäänd tilluke kild,
üks aimatav tõde,
üks tunnetusraas,
kui polekski kõik — vaid juhus!

Edasi näeme luuletajat tunnetavat end kahes sugupooles (luuletis „Loom“) ning loodusnähtustes (näit. „Tuisk“). Ka luuletises „Kaks randa“ tõmbab Semper võrdlevaid tunnetusjooni Eesti ja Soome vahel.

Vahenditu andumine tundemeeltega loodusele ei õnnestu Semperil alati. Peab ütleva, et just tunnetamistahet on see, mis eraldab Semperi teistest luuletajatest ning annab talle

intellektuaalse luuletaja kuulsuse. Tundmuslik noot Semperis ei ole eriti tugev; seepärast muutuvad ta looduselaulud sagedasti liigsete piltide ja võrdluste tarvitamise pärast rabedaks.

Siiski juba luuletistekogust „Viis meelt“ alates näitab tundmuslik element tõusu. Ja luuletistekogus „Päike rentsliis“ on see tõus saavutanud mõnes luuletises tasakaalu intellektuaalse tunnetamistahetega, nõnda et me tajume tervikut. Me leiame Semperil luuletisi, mis kõnelevad otsekohe tundmus-tele. Me leiame luuletisi, mis mõjuvad külmalt. Tasakaalus-
tatud luuletiste kõrval võime aga konstateerida tundmusliku elemendi võitlust tunnetuslikuga.

Barbarusega võrrelduna on Joh. Semperi novaatorikirg pisem. Semper suudab oma uuenduslikke võtteid katta hiilgava tehnikaga. Sama tehnikaga katab ta vahel ka tühjad kohad oma luuletistes. Semperi luule impulsid on sagedasti olnud literatuurset algupära, on juhitud verhaeren'likkude elementide juurde. Käesolev luuletistekogu tähendab Semperi tõusu ka lahtiliteratuuristumises. Nõnda võib tugevasti meeoluliselt ja sõnastuslikult küps luuletis „Hotell“.

Semperi virtuooslik tase ei ole uues luuletistekogus vähem endisest, tundmuslikkuseaste aga on kõrgem. Seega hea raamat.

August Alle: „Ummiklained“.

Pika pausi järele on August Alle lasknud kirjuturule oma luuletistekogu „Ummiklained“. Nagu osutab juba pealkirigi, põeb Alle läbi sedasama pettumust ning pessimismi, mis on haaranud teisigi tema põlve luuletajaid peale revolutsiooniliste unistuste luhtamist. „Ummiklained“ tähendab seega elu-ummikut, masendust, piiratust, ahastust, isiklikku ning ühiskondlikku kinnijooksmist elukarile. Kõigest sellest vestavad luuletised „Surnud veed“, „Häire“, „Puurin“, „Unet-
tul ööl“, „Hirm homse päeva eest“, „Sügisõhtune“ ja „Sirbimees“.

Need luuletised on väga pessimistlikud ilma mingisuguse reservatsioonita. Lõppmeeolud on selged; pole imestada, kui luuletaja asetab küsimuse:

Vikatimees, vikatimees,
kas teha sulle
üks sürpriis?

Lohutuseks selles ummikus on Alle otsekohe- ja enese-
iroonia, millega ta näiteks luuletises „Tuulte teedel“ tunnetab

end ja ümbrust. Pessimism oleks veel lootusetum, kui ei oleks eneseirooniat, milles on aktiivsuse tunnused ning mis võib kujuneda pääsuks tahtejõuetusest. Kui luuletistekogu „Carmina barbata“ suveräänne trots haaras ühiskondlikku ellu otsekoheselt, siis omab uus luuletistekogu, milles see trots on taltunud, intiimsemat laadi ja päevikustab autori mina kannatusi ning heitlusi sümboolsete ummikvete ääres. Sümboolistamisega ongi Alle astunud ühe sammu tagasi oma esikogu „Üksinduse saartele“ poole. Võrreldes aga ehituslikult ja sisult neid kahte kogu näeme, kuidas Alle on lahti salmistunud ja lahti rütmistunud proosa suuna ning realistliku elukäsituse mõttes, näit. luuletises „Tuulte teedel“.

Alle uus luuletistekogu on tekkinud pika aja kestes ning omab seepärast ka keskendamatusse tunnuseid. Viimistlemine ning temaatiline läbitöötamine jätab palju soovida.

Alle võlub otsekohesusega, ja ka seal, kus esinevad selged värsitehnilised nõrkused, teeb Alle sügava mulje. Alle uus luuletistekogu on kontsentreeritud inimestraagika, mille siirus ületab nii paljudki 500-leheküljelised romaanid.

Tee leidmine pettumuselt saabuvale ülesehitusele — see on luuletaja ees olev küsimus.

Johannes Schütz: „Peipsist mereni“.

„Peipsist mereni“ on Johannes Schützi teine luuletistekogu. See kogu on ehituselt ühtlasem, sisuliselt koondatum ega tundu nii suuresõnaline kui esimene kogu. Sellest kogust selgub Joh. Schützi kui luuletaja pale paremini.

Joh. Schütz on kõige pealt vaatleja; lüüriline sissetundmine ei ole nii tugev kui kirjeldav edasiandmine. Kuigi luuletistekogus leidub ehtsat stroofitud tundeluulet, nagu luuletistekogu lõpplaul „Kõik on tuuline ja ird“, ei lange luuletistekogu pearaskus mitte tundeluulele, ei ka laulvusele, nagu „Kevad tänaval“, ega romantilistele sugemetele, nagu seda leidub luuletises „Ranna romantika“ ja ka osalt „Õine fuuga“, vaid luuletistekogu pearaskus ning eralduv tunnus on kirjeldav realism „Vanas voorimehes“ ja „Hommik sepakojas“.

Uue luuletistekogu vaatlemis- ja kirjeldamisobjektiks on Schütz võtnud kodumaa looduse ja töö seisukohalt. Sellega koos on tulnud pöördumine koduluule poole, mida on teataval ajal vähem harrastatud. Luuletistekogu keskuses seisab pikem luuletis „Suvine sõiduplaan“ ning „Suviöö poem“, milles viiakse meid kontakti kodumaa loodusega. „Suviöö poemi“ lõpus leidub ka Schützi suhtumine kodumaasse. Luuletaja kirjutab:

Kuid ma ei ahasta ega leina —
üles kutsun vaid kõiki, kes töötab, kes loob
elu selgemate päevade pärast.
Las kihutada edasi ajatundide jooks,
auraku sood päikese säran,
las vuhiseb vedur ja merele lendab laev —
vahel Peipsi ja mere meie mure, meie naer.

Schütz suhtub lootusrikkalt tulevikku, ta silm märgib nii mõndagi kodumaal, kuid teatav üldsõnalisus ei lase tekkida teravat meeldejäätvat muljet. Realistlik keel teeb looduse- ja elunähtuste edasiandmise ajaleheliseks.

Schütz õnnestub aga seal, kus kirjeldav realism on kohal, ja see on kahtlemata kohal luuletises „Hommi sepapajas“ ja „Vana voorimees“.

Töö rõhutamine kodumaa motiivistikus on küll loomulik käik vaatleja silmile, võib aga arvata, et Verhaeren ja vene proletaarne luule ei ole jätnud siin oma mõju avaldamata.

Joh. Schütz on oma luuletistekogu kompositsiooniliselt rajanud kevadest talve. Sellest on tulnud, et võrdlemisi optimistlik luuletistekogu lõpeb pessimistliku akordiga.

Schütz on teadlik luuletaja värsitehnilises mõttes. Ta ainult on liigselt mugav murdriimi (murdriim pro irdriim) tarvitamises. Jääb ära oodata Schützi lõplikku ainevalikut ja ta sõnastuse pealiskaudsuse kadumist, et määritella Schützi koht eesti luules.

L õ p p s õ n a.

Eesti 1930. a. luule ei sisalda märkteoseid ühegi luuletaja loomingus ega luule arenemisloos. Küll aga püsib 1930. a. luuletoodang oma üksikosas endisel kõrgel tasapinnal. Ja seegi on suur pluss ajal, mil luule ei ole nõutav väärtus eesti raamatuturul.

Lähedasest perspektiivist vaadatuna aga võivad vaadeldavad esemed anda teissuguse pildi kui aastate järele, ja seda võetagu arvesse iga aastaülevaate lugemisel.

H. Visnapuu.

Eesti rahvaluule keelest.

On võidud kindlaks teha, et eesti rahvaluule, oma juurtega vähemalt, kaugemasse minevikku tagasi ulatub, kuigi päratu laialise materjali, umbes 70 000 lauluvariandi, üksikasjalise uurimise puuduse pärast veel võimatu on ütelda, mis sugustesse aastasadadesse selle nii münditult kodupärase luule õitsemise ajajärk langeb. Mõnesugustest asjaoludest

järeldades võib oletada, et eesti rahvaluule oli veel XVIII aastasajal ja tõenäoliselt selle eelmistel kõikepidi rahva vaimse elu virge võsa, mille läbi tolleaegne patriarhaalne külaühiskond enesele avaldust otsis. Võimalik on ühtlasi, et suur osa rahvaluulet on tõepoolest keskajast pärit, aegadest enne XVI aastasada. Kas ta varasest keskajast, 1200-st kaugemale eesti rahva muistsetesse aegadessegi küünib, on raske midagi kindlat ütelda. Selle kohta on küll oletusi tehtud, muu seas värsimõõdu varal. Senini ei ole ometi midagi niisugust esitatud, mis seda arvamist suudaks ümberlökkamata tõsiasjaks teha. Vähemalt ei ole rahvalaulude sisust võidud paganuse-aegsete olukordade kajastust leida, kuigi katolikaegsed ained (legendid, kristlikud kujutlused ja nimed) neis võrreldes ilmsed ja suhteliselt ohtrad on. Tõsi, rahvalaulude tekstis esindub, küll kaudu minnes, mõni paganalinegi mütoloogiline nimi nagu *Tooni*, *Toonela*, *Manala*, *manalane*, *Hiisi*, *Hiidela*, *Äio*, *Äiolane*, *kalm*, *kalmuline* jmm., kuid nendelgi põlistel nimedel on ilmselt kristlik münt, kuna enamik neist, näit. *Tooni*, *Toonela*, *Manala*, *manalane*, *Hiidela*, *Äio*, *Äiolane*, kas all-ilma, põrgu valitsejat või põrgut tähendavad ja otsekohe pagana-aegset kujutlust ei esita, nagu ka teiselt poolt setukeste lauludes sagedasti leiduvad kristlikud nimetused, nagu *Halv*, *Tikē*, *Nälg*, *Pagan*, *Tühi* jmm. seda tunnistavad. Tähelepanev on ühtlasi, et eespool-toodud muistsed müütilised nimetused on piiratud peaaegselt Kirde-Eesti, s. o. Virumaa, ja ennegi Setumaa luule piirkonnaga. Kahtlemata ei ole see juhuline, silmas pidades seda asjaolu, et nii Setumaa rahvalaulud kui eriti Virumaa kirde-eestilised rahvalaulud näivad eesti rahvaluule vanemat ja paremini alalhoidunud kuju esindavat.

Võiks arvata, et üksikutes laululiikides, nii pulmalauludes, mis instituut ju igivana on ja läbi aastasade säilinud, leiduks kindlaid põliseid tõendeid paganusest. Aga lugu ei ole mitte nii. Pulmalauludes lastakse *Neitsit Maaria* ja *Jeesus* pulmarongi kohata ja teda tervitada. Ja tuhulauludel on otsekohe kristlik alus, nagu *Mardi* ja *Kadri* lauludelgi, mis keskaja praktilis-usulisest kombest esile on võrsunud. Nii ei olegi ime, et senini siduvat tõendust ei ole võidud saada eesti rahvaluule põhja pagana-aegsusest.

Aga rahvaluule vormi kõrval, mis kindlasti igivana, on siiski üks asi, millele, kui seda üksikasjaliselt jälgima asutakse, mõnesuguseid järeldavaid otsuseid võidakse ehitada. See on rahvaluule keeleline väljendus kõige laialisemas mõttes.

Olen ühes kirjutises¹⁾ selle oletuse lausunud, et Eestis on juba õige varasel ajal teatav kindlakujuline ühiskeelee vorm olemas olnud, nimelt rahvaluule oma, mis veel selgesti meieni küündinud rahvalaulude murdelisest keelekujust läbi paistab. Sellega on mõeldud kogu ühiseid häälikuõpetuslikke, morfoloogilisi, stiililisi ja sõnastikulisigi iseärasusi, mis kõigile eesti rahvaluule toodetele, iseäranis väga lahkuminevast murdelisest keelest hoolimata, enam-vähem omased ja iseloomulised. Seesuguse ühise luulekeelee olemasolu terves eesti rahvalaulude määratus kogus, mis seesugusena iseenesest õige pikka luuleviljelust eeldab, on varakult tähelepanekut äratanud ja otsuse tegemisele meelitanud. Selles rahvaluule keele samasugususes ja ühtluses on õigusega — nii juba Hurt — püütud nüüdse eesti keele vanemat, isegi igivana olukorda näha, mis ennast igal pool oleks alal hoidnud, kus aga eesti rahvalaul iganes on kõlanud. Üksikute rahvalaulude murdeline keelekuju oleks seda oletust mööda ainult hiline pealiskihht, mis ei ole suutnud vanu olukordi täiesti kinni katta, kuigi see nivelleeriv tegevus igal pool tõesti otseteed valdav on olnud. Olen sellesse alg-eesti teooriasse varemalt juba²⁾ püüdnud muutusi tuua, eeldades, et suur osa ühiseid rahvaluule iseärasusi ei tarvitse kaugeltki alg-eesti keele olukorda tagasi ulatuda, vaid et nad peaaegselt ühe laulurikkama maakonna, Virumaa, vanamoelise murde ja nimelt selle vanema kuju siirdumisi muude murrete alale esitavad, nii siis murde-laenusid, olgugi võrreldes vanu ja ea poolest auväärilisi.

Vaadeldgem üksikult neid iseärasusi, mis moodustavad rahvaluule keele olulise iseloomu, üheskoos, üksikult või rühmiti.

Võiks eeldada, et rahvaluules, mille sündimise ja õitsmise ajad aastasadade taha ulatuvad ja mis juba hävinud kultuuri olukordi ja sugemeid kajastavad, leidub aineid ja elemente aastasadade tagusest keeletarvitusest, jälgi rahvaluule aja-loost, jälgi mitte üksi ajaoludes maksmas olnud sõnadest ja laensõnadest, millest tähtis osa meie-aegsele hariduse-olukorrale võõraks ja otsekohe mittemõistetavaks on saanud, vaid samuti, ja seda veelgi suuremas ulatuses, jälgi morfoloogilistest ja häälikulistest nähtustest, vormidest, mis mitte nii konkreetseid, nii või teisiti kindla sisuga seotud ei ole, vaid välised, formaalsed. Seesugustena on need palju kindlamini kui muud keele-elementid võrreldes hästi säilinud meetriliste ilmete, prosoodiliste nõuete külge joodetud. Ja kuna kindla-

1) Artikkel „Eesti keel“ kogut. „Eesti maa, rahvas ja kultuur“.

2) Eesti kirjanduse ajalugu I.

kavaline rahvaluule värsimõõt põline vana on, siis on pidanud vanapärasus ka rahvaluule keeleliste vormide ilmes kuidagi alale jääma ehk nii või teisiti nähtavale tulema, sellegi ajateguri mõju kiuste, mis vanapärased jooned kõikepidi nivelleerib ja liiga teravasti silmatorkavad iseärasused, murdelised omapärasused ja erinevused hävitab.

Vaadeldgem kõige pealt, kuidas on lugu rahvaluule fonoloogilise ilmega.

On üldiselt tuttav ja tunnustatud asjaolu, et eesti rahvalaulud, suurelt osalt alles XIX aastasaja 80. ja 90. aastate sees üles kirjutatud, nõnda siis sel ajal, kui nad juba niitelda paratamata leheheidu ja hävimise ajajärku olid jõudnud, päris reeglikorraselt, ühe või teise murde keeles esinduvad, kus nad viimati on kirja pandud ja niimoodi enne ähvardavat kadu fikseeritud. See maksab üldistes joontes iga rahvalaulu kohta, sest see tuletub muistse luule ilmenemise konkreetisusest. Aga see eeldab ühtlasi iga muidu nii rändamishimulise rahvalaulu teisendi lühemat või pikemat kohalpüsimist ja vormi ühtlustamist laulvate esitajate poolt. Ometi on läbi selle murdelise kesta ja sagedasti uuemagi-aegseks tasandatud keelelise ilme siin-seal mõni võõras, võõramurdeline või vanapärane, vana, põline vana häälikuelement, fonoloogiline jäänus otsekui kivistis savi pealiskorda alale jäänud, paistma seesugusena, nagu ta aastasadasid tagasi kõlas või nagu ta mõni aeg tagasi kuski naabermurdes või veelgi kaugemas kui naabermurdekeeles kuuldus.

Eespool-puudutatud asjaolud teevad võimalikuks rahvaluule keeles erikihtisid jälgida ja nende sademete varal mõnesuguseid järeldusigi teha, muidugi väga suure ettevaatusega, sest et juureldav materjal, nähtus on iseenesest väga kompleksne ja keeruline, läbi põimitud.

Tuleme kõige pealt n. n. v o k a a l i k a o juurde. Rahvaluulele võidakse omaseks lugeda enam-vähem sagedat lõppvokaalide ja sisevokaalide säilimist; näit.: *sõprä*, Helbi, SL III 1684₁₉, *Tetrë*, Hinds., SL I 503₅₉. Veelgi suuremal määral kui lõppvokaali alalhoidu võidakse teise silbi vokaali säilimist muistsele luulele loomumomaseks pidada; näit.: *sõitama*, Saar. M. 183₁₄, *vastane*, Röp., SL I 199₄₈, *hommeneksi*, Vir., N I 34₄₂, *vottimed*, Kolga, H IV 6:130.

Mis muidu vokaalide käsitusse rahvaluules puutub, siis leidub siin-seal ühte ja teist, mis laseb vanemat olukorda läbi vilksatada. Ka teise ja kolmanda silbi vokaalid on rahvaluule säilitavas ümbruses sagedasti paremini edasi andunud.

Muidu on lugu, mis setu lauludesse puutub, nii, et algu-

pärase teise jne. silbi ü asemel esineb sagedasti *i*. Näit.: *sän-gikene*, Tooña, SL I 119₁₅, *kiitist*, Miek., SL I 612₇₃, *neitsikene*, Helb., SL II 1400₃₉ jne. Ohtraid *i*-lisi vorme tuleb salgamata laenudeks murretest pidada, kus *i* < *ü* läbi on viidud. Sääraste juhtumite rohkus kinnitab omast kohastki laulude suurt voolu põhjast ja läänest kagu poole.

Edasi võidakse konstateerida, eriti setu lauludes, algupärase *i* säilimist vokaali ees paaris-kolmes sõnas: *mõrsijat*, Röp., SL I 643₈₄; vrd. sm. *morsiaimet*, Lüg. *mõrsimed*, H II 3, 611 (165₂), Kolga *morsiamed*; *vainiulta*, N I 3A₃, *vainiulle*, Jä-Mad., EÜS VII 1547 (29), mis kõik vormi *vainio* eeldavad; vrd. sm. *vainio* 'luht, nurm'. Märgitagu samuti: *vainijale*, Äksi, ERI I 70 Ta 1₃ jmm. *vaanijale*, Miek., SL III 1725₈₆.

Veel on olemas üks sõna, kus esialgne *-ia* resp. *-io* on säilinud, rahvalauludes peaaegu läbi terve keeleala. See on *mõisa* vaste, vrd. sm. *moisio*. Rahvaluule harilik vorm on *mõisia*. See esineb Kirde-Eestis, Pärnu pool, Viljandimaal, Võru- ja Setumaal. Näit.: *mõisija*, Lüg., H III 12, 125 (65), *mõisijasse*, Häadem., H II 24, 707 (5₂₇), *mõisiasse*, Holstre, ERM 10, 85, *mõisijasse*, Vilj., EKS Peet 343, *mõisijat*, Vastsel., SL II 1218₁₆, *mõisiahe*, Vilo, SL I 572₆₁ jne.

Ka sõnas *tõotama* on esialgne rida *-oiwoi-* mitte üksi nüüdises Kirde-Eesti murdes, vaid ka mujalt saadud rahvalauludes säilinud. Vanem kirjakeelgi 1600. aastast on samal seisukohal. See tuleb ilmselt selle keelefaasi idamurdelisuse arvele panna.

Rahvalauludest leiame ka — ja eriti selles avaldub eesti rahvapärase laulukeele vanemus — veel kokkuliitumata, k o n t r a h e e r u m a t a v o k a a l i s i d, olgu need assimileerunud või assimileerumata. Esitatagu esiteks eelmine juhtum, ruumi kasinuse pärast piiratud arvu näiteid tuues. Nii esindub *a* teatavates tingimustes, mille säilimiseks prosodia nõuded mõju on avaldanud, silbi loetluse suhtes, *a*'a-na, näit.: *voõraasta*, Knüppf., N III 98B₉, *taevaasta*, N I 28A₅, *kitsaasse*, Jä-Mad., EÜS VII 1537 (15₃), *saapaad*, VK II 441A₁₂, *kaika'aga*, Muhu, M. 133₃₅. Samuti muud vokaalid: *uoneesta*, Muhu, H II 6, 617, *voodõ'õlõ*, Röp., SL II 1155₄₈, *kalliämbi*, Jõhvi, H III 12, 42 (32₁₈), *valmi'isse*, VK II 352B₇, *käitki'issa*, VK II 196₁₀ jne.

Nagu eelmisest selgub, on säärased kontraheerumata vormid, kus siiski assimilatsioon on sooritatud, tervel eesti keelealal üldiselt tuttavad, kuigi neid ilmselt kirde ja kagu pool, kus keel muidu nii kõnes kui rahvaluuleski suuremat vanapärasust avaldab, ohtramini on esindatud kui ehk läänes, põhjas või keskosas. Need asjaolud, lisatagu, ei ole juhulised.

Aga rahvaluule, samuti tervelt keelealalt tunneb veelgi vanamoelisemaid vormisid, kus kolmanda silbi vokaal assimileerumata on säilinud. Järgneva näited, kõige pealt — *a'e*-st, millest pärast *a* on sündinud, siis — *i'e*-st, millest *i* on saadud: *puhtaessa*, Lüg., H II 3, 663(305₉), *lounaella*, Vaiv., H III 1, 96 (4₄), *põesaessa*, Türi, ERI I 31 Jä 11₈, *taevaesse*, Aud., H I 2, 35 (5₃₉), *taevaesse*, S.-Jaan., ERI I 68 VI 4₂₁, *valmiesse*, Tarv., EÜS IX 339(103), *valmi'eksi*, Muhu, M. 31₁₃, *kauniella*, VK I 116₁₀ jne.

Ilmselt põlisteks, rahvaluulele omasteks keelekujudeks tuleb lugeda neid juhtumeid, kus algupärase *z* jätkajana esindub *h*, mis moodustab teise ja kolmanda silbi jaotuse. Siingi võib kolmanda silbi vokaal kas assimileerumata või esimese silbi vokaaliga assimileerunud olla, nii siis *-ahe-*, *-ihe-* või *aha-*, *-ehe-* ja *-ihe-*¹⁾. Näit.: *armahani*, Vastsel., SL II 1095₉, *saibahast*, Vastsel., SL I 488₆₈, *kirvõhõllõ*, Vinni, SL I 510₅₁. Eespool-esitatud vormid, kus esialgne *h* on säilinud, on eriti setu-võru vanamoelistele murretele omased, kuna seal *h* ka muidu on säilinud.

Setu lauludki esindavad *h* suhtes ilmselt põlist vana rahvaluule keele seisukorda, samasugust kui see, mida ingeri rahvalauludes soome keele alal võidakse konstateerida ja millest eestipoolset nähtust raske on eri arenemise saaduseks lahutada. Pigemini tuleb selles punktis, samuti kui nii mitmes muus, selgesti nähtavale igivana eesti ja teiselt poolt ingeri rahvaluule ja eriti selle keele ühtlus. Selle takka kajastuvad ilmselt õige vanad olukorrad.

Eespool-laesusutud oletust toetab seegi, et Kirde-Eestis ja mujalgi — tõsi küll, enam juhuliselt — vormisid esindub, kus *h* asemel, mis on algupärane, *ĩ* leidub, see *ĩ*, mis muidu nii sagedasti viru murdes *h* ja teiselt poolt *õ* jätkajaks on saanud. Näit.: *ogajad* 'okkad', Kolga, *Rukkijad*, Jõh., H II 1, 207 (309₂), Taggant *taevaja*, Knüpf., N III 104A₂₀, *mõttejed*, Vän., ERI I 130, Pä 1a26.

Mis eespool ainsusevormidest üteldud, maksab *mutatis mutandis* ka mitmusevormide kohta, kui noomenid küsimuses on. Mis minev. *-ihe* resp. *-i'e*-sse nii aktiivis kui passiivis puutub, siis vt. allpool morfoloogilist ülevaadet. Eesti rahvaluulele on omased eriti *a s s i m i l e e r u n u d*, kuid *k o n t r a h e e r u m a t a v o k a a l i d*, mis kahele silbile jagunevad; näit.: *virgeesti*, Kolga, H II 40, 745 (34₄₅), *kergeemad*, Lüg.,

¹⁾ *h* esindub kagupoolsetes murretes ka *ĩ* asetäitjana, analoogiliselt.

H II 3, 645 (262₂₅), *valge'e* valadeti, Kolga, H IV 8, 929 (52₈), *sage'este*, Ráp., SL II 1184₂₃, *valgē'ētā*, Tiiliste, SL I 79A₂. Eespoolesitatud vormid on ühetasaselt tervel maal esindatud, ka kagu pool, kuigi seal mitte harilikud. Nad kajastavad ilmselt nüüdsete vormide varasemat faasi, mille rahvalaulude reeglikorrane värsimõõt on omane olnud alal hoidma. Eelmiste kõrval esindub siiski Kolga neemel *-e'a-* vorm, milles *δ* on hävinud, kuid *a* püsinud: *halea*, Kolga, EÜS X 1253 (11), *selgeaksi*, Kolga, H II 40, 739 (30₂). Neid on piiratud alal ja neid tuleb murdelisteks lugeda, olgugi et neid *-e'e-*liste eelastmeks võidakse pidada. Eespool-esitatud adjektiivivormidega võidakse sm. vorme võrrelda, muu seas ka ingeripoolseid. Viimaseid tuletavad ka vahest Kirde-Eestis tarvitatud *-i'a-*lõpulised meelde: *korg'ia*, Kolga, H IV 6, 228(52₃).

Esialgse *δ* asemele on võinud, peaasjaliselt Kirde-Eestis, selle üsna reeglikorrane esindaja *i* areneda. Nii on saadud liide *eja* resp. *ejä*; näit.: *jämejäd*, Kolga, H II 40, 715(56), *kärejäd*, . . . *räbejäd*, Kolga, H IV 6, 50(21). Vorm on Kolga neeme murdele eriti omane. Juhuliselt leidub siin-seal isegi *v* endise *δ* jätkajana. Näit. Leppa *sirgeva* sülleje, N II 43A₁₃ jne.

Lõuna-Eestis on *-eda*, resp. *-ēda* pisut teisiti arenenud kui põhja pool, eriti kirdes, *δ* asemele on *h* astunud, kesteab siis, kui *a* oli eelmise *e*-ga resp. *ē*-ga juba assimileerunud, sest *-eha-*lõpulised adjektiivid kuuluvad haruldaste hulka: *mageha*, Ráp., SL I 198₆₅. Tavalised on sellevastu *-ehe-* resp. *-ehē-* lõpulised: *Tahehēlt*, Lob., SL II 1385₅₃. Ka mitmusevormides on *h*: *Kergehist*, Helbi, SL III 1907₄.

Kuid veelgi tähelepandavam on *d* esindumine neiski sõnades, mille esimene silp on ülipikk, juhtum, kus põhja-estis kirjakeeleski reeglikorrane kadu aset on leidnud: Lumi *valgedad* käiksed, Vaiv., H III 1, 63(2₂₂), *ruugedad hiuksed*, Lüg., H II 3, 653(271₆), Vesi *sirgeda* siessa, Lüg., H II 1, 607(785₂₀), *valgedeksi*, Muhu, M. 30₈, *kavvetahe*, Vastsel., SL II 859, *kavvetehe*, Porov., SL II 1427₂₀.

Kahtlemata on ses juhtumis tegu õige vanade sõnakujudega, mis rahvalauludessegi alale on jäänud. 1600. a. kirjakeeleski leidub samasuguseid, näit. *õigedad* jmm. See ei ole sattumus. See, nagu mõni muu asi, kinnitab suurelt osalt varasema kirjakeele ja rahvaluule õitsmisaja sama-aegsust. Setu murdes ja Võru pool on samane adjektiiv kui *kavvēdē* kõnekeeles tavaline, jäänus algupärasemast olukorrast, vrd. ka Urv. *kavvōda*, EÜS VII 107(110). Siia kuulub ka *õgiv*, gen. *õkva*.

Vokaalirida *-a'a-* või *-e'e-* on võinud sündida veel n. n. kontraheerunud verbides. *-e'e-* on loomulikult sel teel tekkinud, et teise silbi *a* resp. *ä* kolmanda silbi sarnaseks assimileerus, siis *-e'e-* < *-a'e-*. Näit. *Arva'ad* kägge kukkuvad, Pä, N II 54A₇, Linälak ei *langeeksi*, Kolga, H II 40, 676(27₆), *liugeenud*, Kurtna, H II 1, 437(600). Esitatud vormisid leidub kõige pealt kirde poolt, kus nad ka kodusemad näivad olevat kui mujal.

Palju sagedam on assimileerumata *-a'e-* kontraheeritavate ja muudegi verbide iteratiiv-vormides: *kandaella*, Kolga, H II 40, 666(10₁₄). Vormid on ilmselt Kirde-Virumaa rahvalauludes kodused, aga neid võib mujalgi esinduda: *halaõlla*, Röp., SL II 1163₃₇. Kirde-eesti murretes on *δ* kõnealuseski juhtumis võrreldes tavalise esindaja *j*-ga asendatud: *ohkajella*, Kolga, H II 40, 666(10₁₃), *lippajella*, Kolga, H II 40, 672(22₄).

Võru-setu murretes on kontr. verbide teise ja kolmanda silbi vokaali lahusolu alale jäänud ja *δ* *h*-ga asendatud. Ühelt poolt võru-setu ja teiselt poolt kirde-eesti murrete olukorda silmas pidades ei ole miski loomikum kui see, et rahvaluule vanemal ajal arenenud ja õitsnud kontraheerumata vormisid tunnustab, niihästi tavalistes verbides kui iteratiivides, mis Eesti kirde- ja kaguosa keeles nüüdki veel nii üldised on, seda enam vanemal ajal.

Aga eesti rahvalaulud, peaasjaliselt Virumaalt kirjandud, kajastavad veelgi vanemat olukorda. Nimelt esindub rahvalauludes vormisid, milles esialgset *δ*-d *d* või *t* esindab. Samasuguseid pakub vähesel määral ka vanem kirjandus 1600. aastaist, kust märgitagu: *kogodan* 'kogun', *häbedän* 'häbenen'. Nii ei ole kahtlust nende autentsuses ega easki, kuigi nad idaeestilist ilmet avaldavad.

Kontraheerunud vokaalid, milles assimilatsioon läbi viidud, on nüüd tavalised kirjakeele 2-silbistes *a-* (resp. *ä-*) tüvede *-da-*infinitiivi vormides ja murdeti isegi mitmesilbiliste omis, eriti lääne pool, aga mujalgi; näit. *kannatessa*, Lä, N II 88B₁₂. Rahvaluule õitsemise aegu näib vokaal kõnealuses vormis veel üldisemalt kontraheerumata olnud, olgu assimileerumata või assimileerununa, nagu näit.: *nutte'essa*, Halj., H III 2, 20(6₁₅), *nutte'es*, VK II 261A₉, *oide'es*, Martna, EÜS X 564, 5(10), *vaheteessa*, Amb., EÜS VII 2393(239₃). Ka setu lauludes ei ole seesugune olukord tundmata, kuigi ta seal enam juhuline on, sest selles murdes on *-ehe-* reeglikorrane, näit.: *hirmē'ennä*, SL I 281₁₉. Harilikud näivad kirde-eestis ometi assimileerumata vokaalid olevat: *oida'es*, Kolga, H IV 6, 26.

Mitmekesine nagu δ esindus muidu Viru ranna murretes — see näikse eeldavat mitmelaadilist asunikude kokkuseadet seal kandis —, on ta kõnealuseski juhtumis. Esialgset δ -d võib esindada *j*: *kaivajes*, Kolga, H II 40, 721. Võru-setu lauludes esindub δ asendajana *h*, nagu muidu. Assimilatsioon on reeglikorrane teise silbi suhtes, näit.: *ikēhēnna* jne., või vokaal on muutumata säilinud, mis on palju haruldasem: *kalduheni*, Toona, SL II 955₅, *kutsuheh*, Leim., SL I 598₂₁₄.

Mis veelgi tähelepanevam: *d* esindub kirde-eestis neiski juhtumites, kus ta kirjakeeles on häälikuseaduslikult kadunud, 2-silbilistes *a*- ja *ä*-tüvedes: *niitadessa*, *võttadessa*, Lüg., H IV 4, 29 (IX 10).

On veel muidki samasuguseid juhtumeid kui eelmised vokaali käsitlused. Mineviku partitsiibi nii aktiivi kui passiivi vormis on võinud pärast δ kadumist teise ja kolmanda silbi (või kolmanda ja neljandagi silbi) vokaal lähestikku sattuda ja teine kolmanda sarnaseks muutuda. Selle kõrval on siiski teisigi vormisid, kus vokaalid ei ole assimileerunud. Näit.: *juobnuesse* (transl.), Toila, H II 1, 526(695₆), *joonu'eksa*, Mart., EÜS X 617(77₄) jne.

Tavalise δ esindajana leiame labiaalse vokaali *u* järelt *v*, nagu muidugi kirde-eestis ja lõunagi pool. Näit.: *jäänuvesse*, *saanuvesse* (transl.), Tarv., EÜS IX 337(99), *antuvass*, VK I 54 H 22. Eelmiste asemel on Viljandi pool *-d*-lisi vormisid: *saanudessa*, *jäänudessa* (transl.), VK II 198B_{43,44}, *jäänudesse* (transl.), VK II 249A₅₄. Kõik eespool-loendatud partitsiibivormid eeldavad põlist olukorda. Samasugust käsitlust kui *-ud*-lõpulised partitsiibid osutavad mõnesugused muud *-ut*-resp. *-üt*-lõpulised tuletised (abstraktad ja diminutiivid). Assimileerunud, kuigi mitte kontraheerunud vokaalisid leiame mõnesugustes kirde-eesti sõnavormides, näit.: *kätküüssä*, Kolga, H II 40, 680(6₁₆). Selle kõrval siiski ka assimileerumata *-ü'e-* või sellest sündinud *-i'e-*lisi: *kätküessa*, Kolga, H 40, 740(31₈), *kohtoeie*, Knüpff., N III 98 E₁₀, *taevuessa*, Han., ERI I 47 Lä 14a31.

Tavaline esindus kõnealuses juhtumis on ometi *v*. Näit.: *kätgüvessa*, Kolga, H IV 8, 935₆, *kätgüvesse*, Kolga, H IV 6, 171(20₄), *oluve* (gen.) Kolga, *oluveed*, H III 1, 62(1₆₀), *haiguveksi*, Kolga, H IV 6, 181(27₆), *kohtuvahe*, Vinn., SL I 510₈₃, *kohtuvalle*, Vinn., SL I 621₄₇; *poigavenni*, Pihk., N III 101D₂₅, *poigovani*, ... *üläväni*, ... *kazavani*, Helbi, SL III 1921_{149,151}, *vel'ovenni*, Järvep., SL II 1426₁.

Samuti on *v* kirde-eesti keele alal, abstraktsetest substantiividest või teisitigi tuletatud adjektiividest: põlve *korguvane*,

Kolga, EÜS VIII 1903(134₂₄), minu *kallivune*, minu *laijevune*, Kolga, H IV 6, 284 (5_{5,6}). Aga nagu muidu, on kõnealuseski juhtumis rida veelgi vanemaid vormisid alal hoidunud. Need on sõnakujud, kus *d* esindub *ð* asendajana: *kätkidessa*, V.-Sold., H III 1, 25(3₂), Vaiv., *Õludella*, Jõhvi, EÜS VI 996 (151₆₆), *õlude* (gen.), Lüg., H III 1, 643(4), *orjudesta*, J.-Mad., EÜS VII 1541(19), *taevudesse*, H II 54, 485(175b₄₉), *taevudesse*, Varb., ERI I 44 Lä 7₄₀, *taevudesa*, Muhu, H II 6, 574(175₁₈).

Konsonantismist võidakse muidki üksikuid tähelepandavusi rahvalauludest, eriti setu omadest märkida. Nii on esialgne *-ls* säilinud järgmises sõnas: *Tõls'*, imetütereni, Kol., SL II 1090₆₅, *Tõlzo'*, imetütre', SL II 1090₇₀. Samuti on esialgsest *ns*-st setu murdes üksikutes sõnades *-nts*-esindus olemas, samasugune kui kohati kirde-eestis, kuna kirjakeeles nüüd *s* esindub. *Mändzi* üks meelimerakēne, Laz., SL III 1689₃₁, *lantsikohe*, Treesk. SL I 142₆₂, *landzikost*, Vinn., SL I 618₄₉ jne., kuigi selle kõrval ka: *laasistust*, Vers., SL I 285₁₈. Kõnealused vormid on kas igivanad jäänused või kesteab veelgi hõlpsamini seletatavad murdelaenud. Esialgsest *bi*-st on, niisama kui soome ja kirde-eesti keeles, setu lauludes ja setu-võru murdeski üksikus sõnas *-bi-*: *kubiad*, Jõh., H III 1, 229 (27₃), *kubijakene*, Lüg., H II 3, 625(212), *kubijale*, Räp., SL II 834₁₇. Esialgne geminaatne *-nn-* on sõna sees kaugemal esimest silpi reeglikorraselt lühenenud. Setu lauludes on üksikutes juhtumites veel *-nd*-liste korral *-nn*-lisi vormisid: *tuhanne*, Kran., SL III 1631₃₇, *tuhannelize*, ... *saannelize*, Kol., SL II 1544_{5,6}. Kahtlemata on siin tegu vanema kujuga.

Setu-võru laulude suhtes eriti tähtis on sõnaalgulise *h* erisugune käsitus eri murretes. Kuna *h* põhja-eestis õige varakult on kadunud, suures osas igatahes juba enne 1500 või selle paigu, on ta lõuna-eestis, nimelt võru-setu keele alal säilinud, samuti kirde-eesti väikestel rannaribadel ja osalt Saaremaalgi. Sagedasti esindub sõnaalgulise *h* suhtes setu lauludes kahesugust. Kord on sõna *h*-ga algav, kord *h*-ta. Nii esindub, et näiteid tuua, *õhva*, mis ilmselt *h*-ga algav sõna on olnud, vrd. sm. *hieho*, pea *h*-ga, pea jälle ilma. Laenuks tuleb ikkagi *h*-tut vormi pidada. Näit.: *hõhvasarve*, Vasts., SL II 1405₁₉, *hõhvakēzē*, Hel., SL II 1393₃₂. Aga selle kõrval: *õhva*, Hil., SL II 1578₁₀. Samasugust vahetlust avaldab rahvaluule teisendites *uhmer*: *humbereh*, Räp., SL II 1184₅₇, kuid: *uhmõr*, isegi kõnekeeles. Edasi: *hähnä*, Pur., SL I 468₄₁, ja: *ähnätsirk*, Puogn., SL I 492₆₄, *ähne* (gen.), Puogn.,

SL I 351₄₇ jne. Pandagu tähele kõrvuti esinduvaid vormisid *hõiku* ja *uiku*: *Uikuvat, hõikuvat*, Toona, SL I 439₁₅. On ilmne, et *h*-ta sõnakujud on saadud neist võru-setu naabermurretest, kus *h* oli jõudnud ära kaduda, nagu üldse põhjapoolsetes murretes. Sarnaseid sõnu on võru ja setu rahvalauludes võrreldes rohkesti. Märgitagu edasi: Ünõpadi *urmõline*, Röp., SL I 207₁₀ harilikult *h*-ga algava vormi kõrval; *ull, ullikene*, mida ei saa tavaliselt eraldada põhjapoolsetest sõnadest *hull, hullukene*, vrd. ing. *hullukkainen* = laps, samuti *aha*: Aijtä *aha* aida ette, SL I 481₁₅, tavalise *haha* kõrval. Aga isegi seesugused sõnad kui *harima, harunema, hargnema* ja *harutama* esinduvad õige reeglikorraselt *h*-ta: adēr *aritust*, Kr., SL I 589₅₇ jne.

Leidub üksikuid juhtumeid, kus helilise konsonandi järel on *-h-* setu lauludes alal hoidunud: *vanhut*, Hel., SL II 1610₉₀, Hel., SL II 1475₁₀₅ jne. Märgitagu ms. ka *-rh-*: *varha*, Kolov., SL II 1524₅₃.

Ka *j* on võinud rahvalauludes harilikult paremini alal püsida, mõnes juhtumis eriti. Nii sõna-alguses setu lauludes: Mara *jüvä maitmada'*, Laos. SL III 1851₃₂. *Vajeh* esialgne kuju on vahel hästi säilinud. Näit.: *Vaijeheltä* viinavaadi, Set., SL I 107₁₁₃, või: Võtme viie *vaijeelle*, Hall., H. II 5, 33(18₉). Sõnasisene *j* on setu murretes sagedasti alal hoidunud sõnas *värav*, mille esialgne kuju on *veräjä*, vrd. sm. *veräjä*: *Väräjä* esi ette kasonu, Set., SL I 494₂₂.

Mis morfoloogiasse puutub, siis osutab seegi mõnesuguseid tähelepandavaid iseärasusi. Partitiivi (ains. ja mitm.) vormides on rahvaluules kahesilbistes tüvedes *-da* resp. *-dä* olnud. Harilik *δ* on kirjakeelsetes vormides tavaliselt kadunud. Lõpud *-da* ja *-jä* ei ole haruldased kirde-estilauludes. Näit.: *piimaja* punasta, H I 1, 315(21). Tavaline partitiivi lõpp rahvalauludes on *-da*: *luudada*, V.-Sold., H III 1, 34(12_{4,9}), *osada*, Han., EÜS VII 486(283), *vaskeda*, Miek., SL I 496₄₇ jne. Sellegi pärast näib asjalugu nii olevat, et vormi esindumise tihedus seda enam väheneb, mida enam lõuna poole minna. Virumaal on ta sellevastu veel hiljuti kõnekeeleski tavaline olnud.¹⁾

Mitmuse partitiivivormides on *-ja* muidu palju tavalisem kui ainsuse omis: *varsuja*, Kolga, H IV 6,

¹⁾ Selle kohta ütleb ms. Virumaa rahvalaulude korjaja J. Ustallo, H II 10, 383(110): „Ennemalt räägiti *peada, isada, emada* jne., nüüd *pead, isa, ema*. Ainult mõned vanad inimesed räägivad veel nii.“

49(21), *puneja*, M 6. Eespool-esitatud vormid on mujalgi kui kirde-eestis tuttavad, kuid viimases kodupärased. Mitmuses esindub *-ja* asemel tihti ka *-je*. Aga palju tavalisem on mitmuseski *-da*, mille ette *i* on liitunud: *hārgida*, Vaiv., H I 1, 13(11₉).

Illatiiv, nii ainsuses kui mitmuses, teenib rahvaluule keele seisukohast erilist tähelepanekut. Kui *h* kaasuse lõpus kadus, tekkis kokkutõmbumata vokaalirida. Näit.: *merēe*, Vaiv., H III 1, 73(183), seals. 74(1₁₈). *Selge'e*, *metsā'e*, V.-Sold., H III 1, 23(2₂₁). Seesugused vormid on peaaegselt kirde-eesti lauludest tuttavad. Märgitagu ka *-ja*: Tuoga mu oma *tubaja*, Lüg., Veske 1878 nr. 17. Harilik illatiivi lõpp on *-je* ja see esindub läbi terve keelepiirkonna, välja arvatud võru-setu murdeala. Kõrvalise rõhuga silbis on see *-je -ie*-ks arenenud ja esindub inf. lõpus *-maie* väga rikkalikult, isegi võru-setu lauludes. Näit.: *metsāje*, VK II 458B₆₁, *vedeje*, Muhu, M. 88₁₉, *koduje*, Muhu, M. 116, jne. Neist illatiividest rahvaluule otse kubiseb. Aga kuigi lõpp igal pool tuttav, tuleb teda algupäraselt viru murde vormiks pidada, kus *i* < *h* on sooritud. Sealt on *h* ühes lauludega levinud. Algupärane illatiivi lõpp on paiguti lääne- ja kagumurreteski alale jäänud, üksikutes sõnades nagu *Sohe* 'suhu', Lõuna-Saaremaa, *Kohe*, VK II 262A₂₂. Kuid ennegi võru-setu murdes ja nimelt sealt saadud rahvalauludes on ta võrreldes hästi säilinud. Näit.: *seohe* 'sellesse', Hel., SL III 1691₇, *suuhe*, Hel., SL III 1928₈₁, *puuhē*, Set., SL I 548₇₅, selle kõrval siiski *suuhu*, Hel., SL III 1929₇₄ isegi *suuhte*, Kol., SL III 1864₂₆, mis on analoogiline kontaminatsioonivorm. Selle *te* on saadud abstr. substantiivide illatiivide: **-ōigude*, **-kohtude*, *tarkude* jne. põhjal. Esitatud vormisid tuletavad meelde, kuigi *i* < *h*-d esindab, kirde-eesti rahvalauludes leiduvad: *puuje*, Kurt., H II 1, 568 (745₁₁), *maaje*, Toila, H II 1, 401 (555₁₃). Märgitagu samuti Lutsi maarahva keelest: *muuhhe*, *tōōhhe*, Kallas, LMr 106 (100). Enam kui ühesilbilistes ei ole eelmist illatiivi lõppu. Assimilatsioon ei ole lõuna-eestis harilikult mitmesilbilistes tüvedes: *ubinahe*, Hel., SL III 1684₇₀, *pedājāhe*, Kito, SL I 520₄₁ jne. Neis on *h* kõrvalise rõhuga silbi järel alale jäänud. Lõpp *-he* on ka reeglikorraselt ühesilbiste tüvede mitmuse illatiivi vormis: *puihe*, Vaaks., SL I 335₂₆, *noihē* 'neisse', Teas., SL III 1697₄₃.

Nüüdse kirjakeelse komitatiivi lõpp *-ga* leidub veel kirdepoolses rannamurdes Kolga neemel isesõnana: Ma lä'n metsā meeste *kaasa*, Puid vedämä poiste *kaasa*, Kolga, H IV 7, 506(5₁₄); Öhtu tuleb õnne *kaasa*, videviku vilja *kaasa*,

Pär., EÜS VIII 1042(40). Seski suhtes on siis rahvaluule samal seisukohal kui kirjakeel 1600 paigu.

Instruktiivistki on mõnesuguseid jälgi rahvalauludes säilinud, peaaesjalikult kirdepoolsetes, kus kõnealune kaasus nüüdki veel paiguti tarvitata on; nii järgmistes näidetes: Tukkuksin *tulitse silmi*, Kolga, H IV 8, 906(25₂); *Margu maksame rahada*, Lüg., H II 3, 607(152₄); Lähme siis *rinnu Riia poole*, VK II 178 A₇; *Laegu seezäb lapilene*, VK II 263₁₆; *Paigu käivad kui need papid*, Torma, N II 95 A₅; *Mullē poodi' pooli ruublidē*, Visksi' *viizikümnide*, Kolov., SL II 1544_{25,26}; Üles um tett *ütsi tingi*, *Katsi tingi* kasvatõt, Hil., SL I 410_{3,4}; Veri iks *toobe* mõõdetigi, Liha iks *lipsa lõigutigi*, Tsill., SL I 263_{208,209}.

Varemalt on eesti keeles samasugune komitatiiv olemas olnud kui soome keeles veel nüüd. Sellest leidub jälgi ka Kolga neemel kõnekeeles ja eriti rahvalauludes: Kui vihad *paarinesa* sauna viia... , Kolga, H III 29, 4(29); Üks oli päivä *poiginesa*, Toine kuu *sulasinesa*, kolmas tähti... *muekanesa*, Kolga, EÜS VIII 2070(368₁₅₋₁₇); *Päänist läts' Pärnä poole*, *Takast kaija' Tarto poole*, VK I 148_{72, 73}.

Mis verbi alal criti silma paistab, on järgmine. Kõigepealt on prees. 3. isik ains. -b-lõputa; vorm ei ole küll harilik, kuid esindub laial alal. Leppa vasta *lõigatille*, N I 12₃₇. Küsimuses olev vorm on ilmselt idapoolne. Seal on ta hiljutigi tarvitata olnud. Vrd. siiski Saaremaa murde potentsiaalvormisid 3. is.: *kirjutade* jne.

Edasi on min. ains. vorm, mis võru-setu murde alal kahesilbiline on, -*ije-*¹⁾ (*i* min. tunnus ja -*je-* < * -*hen* 3. is. pron., vrd. *enese*, L.-Eesti *hene-*, sm. *hän* 'tema'). Näit.: *Mis minu õlma elksatie*, Kuus., H II 34, 507 (81), *pallelie*, *Tarv.*, EÜS IX 341(105), *hoiteli'e*, VK I 49₂₅. *Ema... üteliē*, Hall., H II 22, 679(1₁₈), *Üteliē*, *kittelie*, Röp., SL II 1203₃₉, *Olekõrzi kõzahtie*, VK I 143₁₉. Vrd. ka: Regi kivvi *kinnätühe*, Vasts., SL I 488₇₉. See kõnealune lõpp *-*ihen* on silmanähtavalt refleksiivsetele ja passiivsetele moodustistele omane olnud, vrd. kirjakeele *kuulukse*, *tunnukse*, *näikse kuulub*, *tundub*, *näib* kõrval. Aga mõnesugustel põhjustel on ta kagu-eestis võrreldes üldiseks minev. ains. 3. isiku vormi lõpuks saanud.

Iseloomuline on rahvaluulele ka potentsiaali alalhoidumine seesugusena, kuna ta põhja-eestis infinitiivivor-

1) Niisuguseid lõuna-eesti vormisid kui *võtse...* ta, Hel., SL III, *Mõistsõ*, Set., SL I 257₃₇ tuleb vist nii mõista: **võttisen*, **mõistisen*.

miga mitmes kohas väliselt ühte sulades¹⁾ hoopis teise funktsiooni on saanud, n. n. relatiivsuse funktsiooni; vrd. läti vastavaid vormisid ja nende funktsioonisid. Näit.: Toob kalovai ei *toone*, Vaiv., ERI I 24(2₃₄) jne.

Põhjapoolsetele lauludele eriline on *-ksen-lõpuline* prees. 3. is. vorm. Seda ei esindu elavana nüüd mujal lõuna-eestis. Aga otsustades sellest, et ta terve maa muistsetes lauludes mitte haruldane ei ole, on ta pidanud minevikus eriti elujõuline olema. Näit.: Tall *jääs* udzu otsa pääle, Põrmu *jääze* põlle pääle, VK I 81₃; Kui sie pois ärä *sureksi*, VK II 262 B₂₁; Tütär vastu *kostelexi*, M. 48₂₈.

Edasi avaldavad ka imperatiivi vormid ühes või teises suhtes tähelepanuvaid jooni. Olgu märgitud, et kirde ja lääne pool on mitm. 1. isik *-ka-* või *-ga-lõpuline*; näit.: *Olga* terve memmekene, VK II 172₁, 188A₅₃. Aga see on enam-vähem murdeliselt piiratud, niisama kui V.-Soldino mitm. 3. is. lõpp *-god*, näit.: *olgod*, millega võidakse võrrelda Müller'i ja Stahl'i vormisid *tulku* jne. 1600. aastaist. Samuti esindub kirde-eestis paiguti *-gosen: olgosen*, seegi õige vanapiirdeline, kuid murdeline, ilmselt ingeripoolsete keelekujudega ühenduses. Laia-alalisem näib nüüd kõnekeelest enam-vähem kadunud imper. mitm. 1. is. vorm.

II inf. instr. on tavalisest põhja-eesti keelest, peale kõdnud jäänuste, kadunud. Rahvalauludes esindub ta siinseal, eriti kirde pool.

Iseloomuliseks osutub kirde-eesti lauludes edasi II inf. translatiivi vorm, mille külge on, nagu soome keeleski, suff. liitunud; näit.: Et saaks neidu *nähjäkse*, Neiju nime *tiadakse*, Kolga, H IV 6, 48(19).

Vorm, mis iga lugeja tähelepaneku on köitnud, kõigi maakondade rahvalauludega tutvust tehes, on I inf. illatiiv *-maie*. Selles on *-ma-* liide, *-ie-* illatiivi lõpp, sündinud varasemast *-je < -he < *-hen*. See on vorm, mis on nüüdki veel paiguti kirde-eestis kõneldav. Ta on üldiselt tuttav ms. Lüganuse murdest. Varem al ajal on teda mujalgi olnud. On väljaspool kahtlust, et see vorm, esialgu paigaline, on alles lauludega üldiseks saanud. Ta esindub sagedasti ka lõuna-eesti lauludes. Tähelepanuv on samuti, et vahest tavalise *-ie* asemel esindub *-ia-gi*, siis *-maia: hüüdamaia, karjumaia*, H II 24, 626(4₇, 8).

Passiiv on Viru ranna murretes preesensiski analoogiliselt * *-hen* lõpu omandanud, mis varemini, enne kui *e* assimileerus

¹⁾ Koer teretas obust ja küsis, kuhu ta *menna*, Jõh., H. III 1, 335(3₇).

ja *h* kadus, *-je* kuju on võinud saada; näit.: Paha *pannaje* tähele, VK II 157C₁₇. Passiiv on esialgu personaalne olnud ja see olukord on veel nüüdki võru-setu murretes alal. Loomulikult esindub seda ka sealpoolsetes rahvalauludes: Kohe üks sa mari *matētat*, *Käändät* üks sa kuiva pääpähe, Hel., SL III 1839_{128, 129}. Sama *-i'e-* resp. *-iie-*, kus *i* tähendab *h* jätkajat, on, nagu üldiselt tuttav, passiivi minevikuvormis: *valetie*, Jõh., H II 1, 490 (650₂). Eespool-tsiteeritute kõrval on ka *h*-lised vormid muidu päris harilikud, nimelt võru-setu keele alal: Velo . . . Väe pääle *väänātihi*, Räp., SL II 837₂; *ihatihe*, Kran., SL II 1410₆₁.

Nüüdne kirjakeel ei tunne passiivi teise infinitiivi instruktiivi, nagu soome keel. Sellest näib siiski rahvalauludes siinseal jälgi leiduvat: Anna aiga ehtidessa, Pulma riide *pandnessa*. V.-Jaag., J. M. Sommer, 1878, 64 (33).

Rahvaluule keele vanust iseloomustavaks võidakse pidada lõpuks veel *pass. perf. partits. partitiivi* tarvitust erisuguses genitiivses konstruktsioonis: Tere teelda *tuldudasa*, Arulda *aetudasa*, Kolga, H IV 6, 36 (9_{2, 3}); Ole terve *tehtudasa*, Vaene vaeva *nähtüdsä*, Kova *vüö kuottudasa*, Kirja kinni *lüödüdsä*, Kolga, H IV 6, 96 (55); Minu müödä *mendudasa*, Kolga, H IV 6, 213 (143₁); Tere teelta *tulnud osa*, Arulta *aetud osa*, Kolga, H II 40, 763 (42_{2, 3}); Käde saimme *käüdüdamme*, Pühapäivä *püüdüdamme*, Hari' haiga *vietüdamme*, Kolga, H II 40, 679 (4₃₈₋₄₀); Härja sõin mina *söödüdsä*, Kolga, H IV 7, 536 (35₆); Tere . . . Arulta *aetussasa*, Lüg., H IV 4, 51 (5₆); Õle terve *tehtudassa*, Vaine vaiva *nähtusassa*, Jõh. (Lüg.), H II 1, 171 (239₁₃₋₁₅). Vt. muid näiteid „Virittäjä“ 192.

Kuigi eespool-esitytatud konstruktsioon nüüd kirde-murde alale on piiratud, ei ole kahtlust, et rahvaluule seda veel mujalgi on tundnud. Ülemal-esitytatud näited on pärit pulmalaulust. Ühega neist tervitatakse noorpaari tulemist pulmama jasse. Laulu algus on nagu vormel, mis mujalgi pulmalauludes esindub, Muhus näit. nii: Tere teelta *tulesani*, Kauged teeda *köiesani*. On ilmne, et kummaski lauses on verb väänatud; pandagu tähele suff. *-ni* ja inf. instr., mis kestvate aega tähendab. See ei ole loogiline. Asi paraneb nii pea, kui *tulesani* parandame: *tuldudasi* ja *köiesani* — *köidudasi*. Et vorm ära on väänatud, ei ole ime; vrd. Kolga *tulnud osa* pro *tuldudasi*, *aetud osa* pro *aetudasi*. See on arusaadav selle järel, kui vormi sisu oli tumenenud. Siiski ei tarvitse seda võõrapäraseks pidada. Olen laenu võimalikkust soome keelest omal

ajal oletanud. Aga see ei ole enam kuidagi tõenäoline ega tarvilikki.

Nüüd poss.-suffiksitest. Peab oletama, et nüüd nii sagedasti segi heidetud poss.-suffiksid olulise osa rahvaluule keeles on moodustanud. Nad on kindlasti veel hiljuti reegliskorraselt esindunud. Seda kinnitab ms. nende tarvituse üldsus rahvaluules.

Lõpuks veel mõned märkmed rahvaluule stiili ja sõnalise tagavara kohta. Iseloomuliseks võidakse rahvaluule stiilile n. n. korduvaid, stereotüüpilisi lauseid pidada, mis, olgu missuguses laulus tahes, kuid samasuguses olukorras, võivad esinduda. Neist on eriti setu laulud rikkad, — tõendus, et seal muistsel laulul põlised ja kaua-aegsed viljelusetraditsioonid on suutnud välja kujuneda. Tavaline setu laul algab lauluridadega: *Nõsi üles hommungulla, varra inhe valgeheda*. . . See sisaldab otsekui situatsiooni kujutuse, sisesejuhatuse sündmustikule. Mujalt ei tunta seesuguseid.

Niisama sagedad ja ühtlased on setu lauludes situatsiooni edasiheietuse kui ka küsimuse ja vastuse formulid. Näit.: *Nägünesse, kuulunēssē, kes küll vasta puutunesse*. Seesugune fraas viib sündmuse edasi. Küsimus alustatakse tavaliselt reaga: *küsütelli, nõvvatēlli*. . . Ja vastus: (Näio) *taidsē vasta lausta, Täidsē targastē kõnelda*, ehk: (Näio) *lausi meelestani, lausi meelee poolēstani*.

Põhja-Eesti lauludes, ka kirdepoolsetes, ei ole sarnane luulefraaseoloogia nii välja kujunenud ega stereotüüpiline. Siiski üht ja teist sarnast esindub põhjapoolseteski lauludes. Nii on lugu näit. kostustega: *kuuli*. . . *vasta kosti, varsi vasta'eli*. . . *kōneli*. . . või *vaide vasta'eli*. Kirde-eestis leidub peale selle seesugune kindel kavapärane lause kui: *Las küsime, kannatamme*, Kolga, H IV 6, 155(6), ehk: *Laa küsin, kuule'elin*, Lüg., H IV 4, 38(11) jne. Neil on vasteid Ingeri lauludes. Laen on võimalik, isegi tõenäoline.

Niisama moodustavad kindlad sõnaühendid ja epiteetidid rahvalaulude luulekeele põlise tagavara. Nimetagu siin ainult üksikuid näiteid. Nii on neiu ja naise kohta olemas eriti rikkalik kujukate ütluste tagavara, meeste, loomade ja eluta asjade kohta vähem: *hanka särki* (Set.), *hallikuube* (Vir., Vilj.), *kaabopää* (Vir., Vilj.), *kaerasööja* (Vir., Set.), *kannusjalga, kardavanik* (Set.), *käbikübar*, vrd. Ing. *käpykypärä, kübärpää, lagjakaabo* (Set.), *laia käppa* (Vilj.) = hunt, *linajuuksed* (Vir., Set.), *linalakka* e. *linalehti* = hobune, *linapää* (Vir.), *linatukka* (Vir.), *linikpää* (Set.), *luik-*

pää (Set.) = naine, *musta kulmu* (neiust, poisist, mehest), *piiripää* (Vir.), *punapõlle*, *punapärge*, *pärgapää*, *rataskaela* (Set.) = hobune, *saabassääri*, *sinipõlle* (Set., Vör.), *sinirüüd* (Set.), *sinisukka*, *sõlgerinda*, *sõrasilma* e. *hõrasilma* = hobune valge silmaga, *säresoomeline* (Vör.), *tsõõrisarna* (Set.), *tutupää*, *ubasuu*, *vahahiusse'* (Set.), *vanikpää* (Set.), *vesihiiro* (Vir.) = *hiiro*. Märgitagu samuti *tsõõri moro* (Set.), *vahavainio*, *vaskivainio* jne.

Lõpuks ei saa puudutamata jätta mõnesuguseid iseärasusi rahvalaulude sõnatagas. Tavaliste murdesõnade kubinas esindub mingeid silmanähtavalt vanapäraseid elemente, ka laensõnu, mida nüüdne elav keel ei tunne või nii oht-rasti ei tarvita. Toome siin vanapärastest sõnadest järgmised, rahvaluulele iseloomulised: *arbija* (Set.), *arbuja* (Vir.), *arbutama* (= nõiduma), *aro*, *ar(v)oline*, *alo* (Set.) = soo, *askel* (Vilj.), *azēl*, *askle* (Set.), *hahk* = hall, *heris*, *herits* (Vör.-Set.) = kelm, *hurm* = veri, *hähk* = pulm (Set.); *igäkulo* (Set.), *igi-*, *igine* = igavene (Vir.), *iha*, *kabo* = neiu, naine, *kammelik* = kole, vrd. ing. *kammaala*, *kaput*, *kard* = plekk, *kikerdama* = veeretama, *kirjukorja* = saan, *kund*, *kond* (Set.), *kõnnu* = mets, *kõrb* = põline mets, *küsitelen*, *lagle* = metshani, *lape* = külg, *lebama*, *lugu* = arv, *luulema* (Vir.) = arvama, *maasulane* = kubjas, *mesimari*, *nast*, *naast*, *neidine* vrd. ing. *neitinen*, sm. *neiti*, *nägümä* = paistma, *oppema* (Vir., Saar.) = õpetama, *osa* = liha, *pain(i)ma* (Set.) = värvima, *piirda* (Vilj.) = lõigata, *ribe*, *rive*, *soetama*, *sugema*, *sundija* = kubjas, *taidma* = oskama, *tutkame* = ots, *tutjuma* (Set.) = hõljuma, *tõra* (Set.) = tüli, *varb*, *vägi* = rahvas jmm.

Vanalaadiliste sõnade hulgas on suur hulk laensõnu, eriti allikatest ammutatud. Neistki mõned kujutatavamad: *aiake*, *aekene* (germ.) = äärepael, *harmi* = hall koer, vrd. sm. *harmaa* (balti laen) = hall, *hatt* (Vilj., Set.; germ.), *härtu* (germ.), *hingist*, *ingest* = ratsu, vrd. ing. *hengesti*, *kassa* (paula) (ven.) = juukse(pael), vrd. ing. *kassa*, set. *kosa*, *kilda* (germ.), *kil(l)ing*, *kirmas(k)* (saks.), *krookima* (Vir.) = kurrutama, *kääv* (ven.), *kört* = kuub, *körtima*, *looper* = käskjalg, *lüht*, *mark*, vrd. ing. *märkka* (germ.), *mukk* = nägus, *münt* = raha, *oldermann*, *paat* (balt.) = tumekollane, eriti hobune, *paater* (saks.) = kaelaraha, *pajatama* (ven.), *penning* (saks.), *piiga*, *poord* (saks.), *pussak* (ven.), *püük* (Vir.; saks.) = pesu, *raiz* (Set.) = reis, ka adra kurg, *rakk* (germ.) = koer, *rind* (ven.) = rida, *roov* (saks.), *rukk* = kuub, *sund(i)ma* (Set.; ven.) = kohut mõistma, *surnuk* (ven.),

taalder (saks.), *tapper* (Vir., Vilj., Hiiu; ven.) = kirves, *telder* (saks.) = sõiduhobune, *tarvo* (balt.) = metssõnn, *vaip* (germ.) = tekk, *veering* (saks.), *viisuma, viisama* (ven.) = vahtima (Vir.), *virb* (ven.), *värvima* (saks.) = palkama, *ümbrik* = kuub.

Teadagi on laenude poolest vahe eri maakondade vahel. Nii on setu lauludes tunduvasti enam vene laenusid kui mujal. Näit.: *ada* = põrgu, *hõlst* = холст, *hot* = ehk küll, *kaadsa'*, vrd. Vir. *kaltsad*, *kamand* = hulk, *kantora* = vallamaja, *kabak*, *kitasnik* = üliriie, *kosa* = pats, *kost*, *kostitama*, *kull'atelema* = lusti pidama, *kulatski* = sai, *kumak* = liik lõnga, *kun(n)itsa* = maks, *kurst* = peotäis, *kusal* = taru, *laaditama* = tegema, *liis(t)na* = ülearune, *loohka* = 'laadna', *maaster* = klooster, *mats*, *matso*, *määts* = kera, *miira* = vald, *mutitama*, *mu'utama* = eksitama, *penätämä* = kaebama, *piknä*, *pitnä* = susla, *proogi'* = püksid, *prääditama*, *seenine* = võõrus, *sutitama* = hukka mõistma, *sõlk* = siid, *takan* = joogiklaas, *truuska* = kaaslane, *tsura* = poiss, *tsäiu* = tee, *tsäpoka*, *tsääräk* = kärakas, *tsöloka* = surnukas jne.

Sellevastu esindub kirde-estegi keeles, mis ju hoopis muudel alustel näib sündinud ¹⁾ kui muud Eesti murded, mõnesuguste vene laenude kõrval rohkesti sõnu, mis soome keelest tuttavad on, nende hulgas tähtis kogu ka rootsi laensõnu. Soome laenusid leidub mujaltki üleskirjutatud rahvalauludes. Üksikud võivad tüüpilisedki olla. Mõned näited: *azel*, gen. *askle* (Set., Vilj.), vrd. ing., kuid eraldi sm. *askare*, *ilda* (Vir.), vrd. sm. *ilta*, *imbe*, *kaubinge* (Kolga), vrd. sm. *kaupunki* = linn, *kumpali* (Kolga), vrd. *kumppani*, *leikar*, *leme-*, *leeme-* (Set.), vrd. sm. *lempi*, *matka*, *meeletahtu-* (Set.), vrd. ing. *mielihetty*, *narsutama* (Muhu), vrd. sm. *narskuttaa*, *pääpaika* (Set.) = linik, *parda*, *pölü* (Set., Vilj.), vrd. sm. *pöly*, *siniriba* (Vilj.), vrd. ing. *ripa*, *turki* = kasukas, vrd. sm. *turkki*, *vüko* = nädal, *vilt* (Vir., Set.) = tekk, vrd. sm. *viltti*, *voos* = aasta, *ülgä* (Set.), *ülä*, *ürga* (Vir.), vrd. sm. *ylkä* jne.

¹⁾ Oletatavasti on Viru rannamaal juba 1000. aasta ümber ja kesteab ennegi edasi-tagasi rahvaliikumisi olnud. Seda näitab kirde-estegi murde astmevahelduse taandumine samas kujus kui soome keeles, rida häälikuloolisi iseärasusi ja ka sõnastik. Kesteab ei ole ehk liiga julge oletada, et kirdeosas vanemal ajal osalt soometõulist (Ingeri poolt valgunud) rahvast juurde on asunud, mis aastasadade kestes eesti keele mõju tõttu põhjalikult eestistus, siiski kohati paljugi alupärast alal hoides, ühenduse tõttu Ingerimaaga. Enne 1500. a. on see kirde-estegi keel igatahes juba olemas olnud.

Aga enamad küsimusesse tulevad vanapärased sõnad on rahvalauludes siiski õige ühetasaselt ära jaotatud, mis nende kaua-aegset tarvitust näib osutavat. Selleski suhtes on rahvaluule keelepõhi vana. Laensõnad peavad muidugi suurelt jaolt 1300. aasta paigult ja hiljemastki ajast pärit olema.

Eespool on sagedasti võidud eriliselt vanu vormisid analüüsesid nende lähtekohaks Viru kirdeosa eeldada, kord suurema, kord vähema tõenäosusega. Teiselt poolt on vana kirja keelegi kaasabiga võidud kinnitada, et suur osa vormisid seesugustena juba vähemalt 1600. ja kesteab 1500. a. paigu on pidanud olemas olema. Enamatel juhtudel peab siiski võrreldes tugevat mõjustust, et mitte ütelda otsekohest ammust laenu, Virumaa murde poolt olemata. Kõike vanapärasest rahvaluules ühiseestiliseks osutada ei ole kuidagi võimalik, kui ka vormid mitmeti tähelepanuväärt suurt vanust näivad kinnitavat. Kahtlemata on nad vanad, isegi põlised, kuid ikkagi virupoolse laulu mõju all säilinud. On tuttav, et kustki nii palju laulusid ei ole kirja pandud kui sellest Eesti kitsa-alalisest kirdeosast. Sellel ajal peab oma seletus olema, niisama kui sel asjaolul, et eesti rahvalauludes ükski kohanimi nii sagedana ei esindu kui just Viru. Seesugust sagedust võib veel leida ainult ingeri lauludes. Seisukoht on samasugune. Viru laulude haruldast küllust sisuliselt, vormiliselt, sagedasti isegi keeleliselt ei või ingeripoolse laulu omast lahus pidada. Selle võrra näikse mõlemate saatus teineteisega seotud olnud.

Igähele, kes Ingeri rahvalaulusid on jälginud, on silma torganud eriti eestipärase laenude rohkus. Ingeri laulud, nimelt Lääne-Ingeri omad, otse kubisevad eestipärasest sõnadest ¹⁾, ütlustest, ainetestki, motiividest. Mõnel pool on eesti

1) Sõnadest, mis kas otseteed eesti keelest on laenatud või ligemat ühtlust eestipoolsetega osutavad, nimetatagu: *askelii* = toimetusi, vrd. Set. *azel*, *hyvyys*, vrd. Vir. *hüüs* = varandus, ka Mülleri, *kapukka*, *karta*, *kastari* = linn, vrd. Set. *kaster*, Vir. *kastori* (laensõna), *kulopää*, vrd. Set. *kulopää*, *kumu*, vrd. Set. sam., *käpykengät*, vrd. Set. sam., *kyssytellä*, *lappia*, vrd. Set. *lape* = külg, *leivämaa*, vrd. Set. sam., *liitto*, vrd. Vir. *liit*, Set. *lido* = kimp, *malvalahan* = sõtta, vrd. Vör.-Set. *malvi* = maleva, *nurmi* = põld, *paatti* = paat hobune, *panimet*, vrd. Vir. *panemed* = paelad, *puute*, vrd. Set. *puude* = vöö, *päite*, vrd. Set. *pääde*, *päide* = tutt, *sisovainen*, vrd. Set. *sisask*; *sorto*, vrd. Vir. *sörd*, Set. *sõörd*, *tare*, vrd. Vör.-Set. *tare*, *vahatukka*, vrd. Set. *vahalatva* = kollased juuksed, *vaskivainio*, vrd. Set. sam., *virpoi*, *virpi*, vrd. eesti *virbi*, *ummiskenkä*, vrd. *ummisking* jne. Ka laensõnade poolest avaldab Ingeri rahvaluule sagedasti imeteldavat ühtlust eestipoolse Virumaaga, näit.: *hengesti*, vrd. Vir. *hingest*, vrd. rootsi ja

laensõnade rohkuses tahetud näha lihtsat edvistust võõraste ebemetega, millele suuremat ja kandvamat tähendust ei tarvitseks anda. Tõepoolest ei näi asi siiski nii olevat. Hoopis kõrvale vaadates sellest asjaolust, et Lääne-Ingeri murre ikkagi eesti mõjust tugevasti läbi on tungitud — ja see ei või mitte vastne olla, sest et sedasama vajagi keele suhtes võidakse kinnitada —, leidub Ingeri lauludes vanu, kindlakskujuenenud luulekeele elemente, ms. ühissõnu-epiteete¹⁾, terveid lauluridu. See sunnib oletama, et läbikäimine ingeri- ja eestipoolse rahvaluue vahe palju sügavam, otsekohesem ja lähesem on olnud, kui võiks arvata ja kui vahest on arvatud.²⁾ Asjaolusid kaaludes ei võigi see teisiti olla.

Seda kõnealust lähest vahekorda kinnitab, peale muu, lugematute üksikute lauluridade kohtade spontaanne tarvituse, võõrasteski ühendustes, erinevategi motiivide raamis, edasi hulk selgesti oma algupära avaldavaid eestipoolseid süžeesid või nende vabu teisendeid ja valdavalt suur kogu laenusid ter-
vete laulude näol.

Teiselt poolt on kindlaks tehtud, et Virumaa rahvaluules ohtrasti soomelaadilisi laenusid esindub, mitte üksi sõnu, võrdlusi, vaid samuti lauluridu ja terveid laulusid, kuigi kesteab mitte kaugeltki sel määral kui vastuoksa. Need avaldavad selgesti oma päritolu Ingeri poolt. Veelgi enam. Teinekord kerkib Setu lauludes esile sõnu, ütlushi, lauluridasid, mis ainult jälle Ingeri poolt leitavad on. Ühtlus on puhk-puhult otse üllatav. Ei saa kuidagi mõtet tagasi tõrjuda, et nende mõlemapoolsete rikaste rahvaluule ainete ühtlus kord geograafiliseltki olemas on olnud. Kas on ta Virumaa kaudu käinud, muude alade vahendusel, või isegi piki teist Peipsi randa, seda on võimatu kindlaks teha.

Nüüd on teada, ja seda on eriti dr. V. Salmise poolt mit-

saksa *Hengst, isoissa* = valjastes, vrd. Set. *izüdze, lapatti*, vrd. Set. *lapat, läsiä*, vrd. Vir. *lesima* (juba Mülleril) = lamama, *manitella* = meelitada, vrd. Set.-Vir. sam., *penninki, rinta*, vrd. Set.-Vir. *rind* = rida, *sutittaa*, vrd. Set. *sutitama, tenkä* (ven. деньга), *vaakanaiset*, vrd. Vir. *vaagana* jne.

1) Eriti tähelepandav on sarnasus luulekeele kujukate ütluste poolest: *armonantaja*, vrd. eesti *armuand(a)ja, atrankantaja*, vrd. Set. sam., *hautoja, helmekaula*, vrd. Vir. sam., *kantaja, kasvataja, kypäräpää*, vrd. eesti sam., *linttipää*, vrd. Vir. sam., *saapassääri*, vrd. eesti sam., *solkirinta*, vrd. eesti sam., *tanupää*, vrd. eesti sam., *tinavyö*, vrd. eesti sam., *valkopää*, vrd. eesti *valgepää* jne.

2) Ingeri lauludes mängib muu seas näit. *vello, veljyt* sama osa, mis setu lauludes, ja *viie velje* kõrval esindub harilikult samuti *seitse sõsart* nagu setukestel j. m. s.

mel puhul tõendatud, et Ingerimaa on korjajatele enam laulusid andnud kui mingi muu maakond soome keelealal. Samuti on Virumaa, kitsas ja kasin maa-ala, kaugelt palju enam rahvalaulusid, eriti ehtsaid ja täidlasti, andnud kui ükski muu Eesti maakondadest. See ei või juhuline olla. Samal nähtusel siinpool ja sealpool Narva jõge on kuidagi õige lähedalt teineteisega tegu. Ingeri laulurikkus on ilmselt suurelt osalt tänu võlgu laenudele Eesti poolt. Teisiti ei ole lugu kesteab Virumaa laulurikkusega, kuid sel juhul ei näi olukord nii lihtne olevat kui Ingeri lauludest kõneldes.

Viimasel ajal on hakatud jälle rõhutama, et õige suur osa Ingeri laulusid ei ole Soome, Lääne-Soome, poolt sisse rännanud. On hakatud oletama põlise kodupärase aluskorra olemasolu, sellesse isegi vadjalaste vähest ja kõdunud luulet sulgedes. Selle küsimuse jälgimine on Soomes praegu veel käsil ja tehtud otsusedki nõuavad lähemat kinnitust. Aga eeldus on ometi viljakas olnud. Ta töötab perspektiivisid tunduvalt avardada. Ühenduses Ingeri rahvaluule algupära küsimusega selgub, lootkem seda, endisest enam ka Eesti rahvaluule arenemise probleem ja vahest kord selle algupäragi.

Aga nüüdki võib huvitavate juurdluste jätkudes, kõiki vastastikuste laenude tunnistusi abiks ja toeks võttes, seda vastuvaidlematuks pidada, et eesti rahvaluule on palju lähemas läbikäimises ingeripoolsega olnud, kui seda vahest on võidud arvata ja aimata. Need tähelepandavaid põhjasademeid heitnud laenusuhted ei või pealegi väga hilised olla. Seda tõendab selle Virumaa poolt valgunud idapoolse voolu mõju olemasolu tervel Eesti maa-alal, tähelepandavalt muu seas Setumaal, mis muidu nii kaua on võinud omalaadilist erilist arenemist areneda. Ühis-ingeri-eesti ehk ühis-eesti-ingeri luule olemasolu ei tarvitse see laenuvahekord sellegi pärast eeldada. Kõnealuse rahvaluule algupära küsimus on veelgi keerulisem küsimus ja jääb tuleviku lahendada.

Eelmiste probleemide esilekergitamiseks võib ja peabki eesti rahvaluule jälgimine oma osa andma, seda enam, mida ohtramini üldist tagapõhja silmas peetakse. Muude tõendajate seas on eesti rahvaluule keel, mis oma aluskihis, selle poolestki sagedasti ühte pidades Ingeri muistsete rahvalaulude keelekujuga, kaugelt vanemaid vormisid ja olluseid sisaldab kui ükski elav eesti murre või lähem sugukeel. Põline nagu eesti rahvaluule vorm, meetrum ja prosodia, on suurelt osalt ta keelelinegi avaldus ja ehe.

V. Ridala-Grünthal.

Kirjanduslik ülevaade.

William Shakespeare: Taani prints Hamlet. Inglise keelest tõlkinud A. F. Tombach-Kaljuvald. Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus Tartus 1930. 166 lk. Hind 3 krooni.

Keegi nimekas etnograaf olevat lausunud, et mingi rahva tsivilisatsioonist võivat mõõta selle järgi, kui palju see rahvas tarvitab keskmiselt inimese peale seepi. Säärane mõõdupuu, nii ebaõiglane kui ta ka ehk näib olevat, on loomulik inglaste juures, kus puhtusearmastust hinnatakse peaaegu sama kõrgelt kui jumalakartlikkust. Kuid sellel eeskujul julgeksin sama õigusega väita, et teatud keelkonna-kultuurkonna kirjanduslikku tasapinda praegusel ajal võib mõõta selle järgi, kui palju ja kui hästi on sellesse keelde tõlgitud Shakespeare'i.

Meie tõlkekirjanduse tähelepandavamate saavutiste hulka kuulub kindlasti juba kakskümmend aastat tagasi ilmunud „Hamleti“ tõlge Tombach-Kaljuvaldalt. Võttis aega, enne kui keegi uuesti sõandas asuda säärase vasturusrikka ülesande kallale. Nüüd on meil õnneks küll mitmeid teisigi tõlkeid Shakespeare'ist, kusjuures tõlkijal on tarvitada muidugi hoopis arenenum ning paindlikum instrument, kui seda oli meie kirjakeel kaks aastakümnet tagasi.

Hoolimata sellest, et esimenegi „Hamleti“ tõlge võiks mitmes suhtes väärikalt seista teiste senimi-ilmunud Shakespeare'i-tõlgete kõrval, oli loomulik, et esimese trüki lõppemisel ei võidud teost mitte lihtsalt teises trükis välja anda, vaid uus väljaanne on oluliselt uus tõlge. Lühidale sissejuhatisele on alla kirjutanud Ants Oras, kuid ei leidu märkust selle kohta, kui palju selles tõlkeversioonis on esimese tõlkija enda, kui palju redigeerija tööd. Sissejuhatises puudutab dr. Oras mõne sõnaga seda määratud mõtteavaldiste-valangut, mille on „Hamlet“ esile kutsunud kogu maailma kirjanduses, eriti sellest ajast peale, kui Goethe tõusetas probleemi selle kõhkleva käitemaksja iseloomu salapärasusest. Oleks võinud mõne sõnaga puudutada kõiki neid sügavaid hingeelulisi probleeme, mida on püütud siduda legendaarse Taani printsiga, kelle rahvusvaheline kuulsus ületab iga teise tõeliselt elanud taanlase oma.

Näidendi puudusi ning ebajärjekindlusi leida on igatahes kergem ülesanne kui otsida päikeselt laiike, kuid siiski ei ole kustunud selle teose mõjuvus ka moodsasse lugejasse. Võime küll suure tõenäosusega uskuda, et paljud probleemid, mida nüüd seotakse „Hamletiga“, olid Shakespeare'ile enesele täitsa tundmatud, et paljugi „salapärasust“ selles näidendis on lihtsalt juhu vili, sest teos kasvas välja olemasolevast materjalist, mida autor ei suutnud kõigis osades kokkukõlastada. Nii ei ole vist mingit mõtet väelda, kas Hamlet oli tõeliselt hullumeelne või mitte. Miks Hamlet nii kaua käitemaksuga viivitas, on teine tavaline küsimus, kuid vististi on õigus kriitikul, kelle arvates seletub asi lihtsalt sellega, et üheltki käitemaksutragöödialt ei või oodata, et esmärk saavutatakse juba alul. Enne Shakespeare'i veeretamid näitekirjanikud kangelase teele hulga väliseid takistusi, mida võites alles võis käitemaksja torgata mõõga oma nurjatu ohvri südamesse. Shakespeare'i oluline ning geniaalne uuendus seisab selles, et ta asetab takistused kangelase enese südamesse.

Mis puutub Hamleti haiglasse nukrameelsusse, siis oli melanholise kangelase tüüp üsna moodne tolle aja näitelaval. Õieti näib

moodne puhtpsühholoogiline huvi tegelase iseloomu vastu algavarki just säärase meelelaadi kujutamise, mida inglased nimetasid „melancholic humour“. Morni misantroopia ja kibestunud tülga tunde kogu maailma vastu avaldub mitmes Shakespeare'i tüübis (näit. Jaques komöödias „As You Like It“ või eriti näidendi „Timon of Athens“ peategelane). Varsti peale Shakespeare'i surma andis Thomas Burton oma kuulsas „Nukrameelsuse anatoomias“ (1621) sellise iseloomu-tüübi analüüsi. Ometi oleks liiga pealiskaudne seletada prints Hamleti lootusetut nukrameelsust ainuüksi lavalise huviga säärase poolhullu tüübi vastu, vaid kahtlemata on Shakespeare siia valanud ka palju iseenese hingekibedust, mille põhjused on meile lähemalt teadmata.

Kuigi saksa romantika arvas leidvat Hamletis enese ideaalistatud peegelpildi, ei ole Hamlet põrmugi mingi sentimentaalne Werther. Suurema õigusega võib Hamletis näha renessansi-ajajärgu traagilist sümbolit. Võib-olla aga leiab kaasaegnegi vaimuinimene eneses mõndagi ühist tolle õnnetu kuningapojaga, kellelt oli nurjatult röövitud ta sünnipärase õigused ja kes kõheldes seisib ranga ülesandees — puhastada veresaunaga verepattu. Ka nüüd kipub näima, et ühiskondliku mädapaise arstimiseks ei jää muud abinõu kui nuga, ent ometi pörkab sellest vaimukultuuri kandja jälestuses tagasi, kõhkleb, viivitleb, kuni talle kord jõhkrate salasepitsejate poolt pihku sunnitakse mürgistatud relvad, ja siis, meeletus lõppaktis, jääb vaevalt neid, kes pidulikult koristavad elulavalt veresauna ohvrid.

Agaga „Hamlet“ ei räägi mitte ainult neile, kes otsivad kirjandusest mõistatusi, probleeme, sümboleid. Mitte asjata ei ole „Hamlet“ olnud üks populaarsemaid teatritükke, sest selleks, et nautida Shakespeare'i, ei tarvitse olla ei filosoof, õpetlane ega sügavamõtteline kirjanduskriitik. Nii võib kindlasti loota, et uuesti-ilmunud „Hamlet“ tõlge vastab olulisele nõudele meie väärtkirjanduse turul. Seda rõõmustavam on, et see tõlge on haruldaselt hästi õnnestunud.

Nagu juba tähendatud, ei ole lugejal võimalik lähemalt ära määrata, kellele me just võlgneme selle tõlke-meistriteose praeguse kuju. Vist on siin tublisti niihästi esimese tõlkija kui ka tõlke asjatundliku redigeerija hoolet. Tõsiasia on igatahes, et A. Oras'e poolt üksi tõlgitud „Macbeth“ jääb maha sellest ühistöö viljast. Arvata vasti on teise isiku poolt tehtud tõlke ümberredigeerimine sundinud täpsamale, rohkem kaalutud ning selgesõnalisemale väljendusviisile, kui seda leiame „Macbeth'ist“.

Muidugi leidub juba „Hamlet“ originaalis palju vaieldavaid ning segaseid kohti, kuid nende tõlgendusel on arvestatud võimalikult tõenäolisi interpretatsioone. Ainult mõnes harvas kohas näib tõlgendus olevat veidi küsitav või ebakohane. Nii näit. lk. 41 loeme:

„Kui süllakõrgelt merre vaadata
Ja kuulda selle mõirgamist all rannas.“

See võib esialgu ehk võõristust äratada, kuni taipame, et „süllakõrgelt“ siin tähendab „hulga süldade kõrguselt“.

Lk. 84 on originaali „nature's journeyman“ tõlgitud „looduse päeviline“. Vanas redaktsioonis oli sellele lisanduseks „kes oma ametit hästi ei oskanud“. Mõeldud on oma ametit mitte hästi oskajat rändselli.

Ka ei tahaks leppida arusaamatust tekitava tõlgendusega lk. 65: „mul on kolevastik saatkond“. Siin seisab originaalis „I am most

dreadfully attended“, mis antud kontekstis tähendab, et Hamletil ole-
vat juba isegi kolepalju kaaslasi-valvajaid ilma nendeta.

Kõik need tekstiarvustavad märkused on aga tühised ning täht-
susetud. Tähtsam on aga, et vaevalt loed üldse ühtegi teist Shakes-
peare'i tõlget sellise rahuldusega kui käesolevat „Hamleti“ oma. Vör-
reldes kohati uut versiooni vanaga ei saa jätta tunnustamata redi-
geeritud tõlke keelelist ning vormilist üleolu ja üldist kunstilist tihe-
dust. Peaks tooma kõrvuti tsitaate, et illustreerida seda lähemalt,
kuid jätkub ehk ainsastki näitest. Lõppstseenis (lk. 160) loeme:

Kui iial oma südames mind kandsid,
Siis loobu mõneks ajaks õndsusest
Ja selles karmis ilmas hingitse,
Et võiksid jutustada minu lugu.

Valisin selle koha seepärast, et kunagi lugesin, et mingil Ameer-
ikas korraldatud võistlusankeedil olevat tunnustatud rida „absent
thee from felicity awhile“ kõige kõlavamaks kogu Shakespeare'is.
Siin on ka uues tõlkeredaktsioonis säilitatud koha tihe luuleline vorm,
kuna vana tõlge, kuigi ka küllalt õnnestunud, tundub selle kõrval
lahjendatuna:

Kui oma südames mind iganes
Sa kandsid, mõneks ajaks eemale
Siis jää veel oma hinge õnnistusest
Ja selles kurjas ilmas kiratse,
Et ära jutustada minu lugu.

Võiks veel ainult osutada suurepärasele kohtadele, millena esi-
nevad pikemad monoloogid lk. 28, 30, 40, 49, 74, 98—99 jne. jne.
Tõlke sõnastus ilmutab tihti värsket leidlikkust, kuigi ehk mõnikord
tunduvad veidi sunnituna sõnad nagu „palmjas“ tähenduses „kuul-
susrikas“ (lk. 21, inglise „palmy“) või liigselt soomepärase „viisas,
viisus“ jne. (lk. 24, 128). Üldiselt aga on see tõlge küllaldaselt üld-
arusaadavas keeles sõnastatud, nii et ta võiks olla aluseks meie tu-
lavatele „Hamleti“ lavastustele senise tavalise versiooni asemel.

Sellest tähtsam on siiski asjaolu, et nüüd on meie tõlkekirjan-
duse laiale lugejaskonnale kingitud väärtuslikem teos meisterlikus
tõlkes.

J. Silvet.

Bernard Shaw: Tagasi Metuusala juurde. Metabioloogi-
line pentateuh. Tõlkinud A. H. Tammsaare. Eesti Kirjanduse Seltsi
kirjastus Tartus 1931. 486 lk. Hind 6 kr. 50 s.

G. B. Shaw' kogu tegevuse sihiks ja eesmärgiks ta pika eluea
vältel on olnud: ülistada mõistust, kiita mõtteid, mille ta asetab kõr-
gemale kui kõik muud inimese omadused ja võimed, tunnustades selle
kõrval üksnes tahet, kuid ainult mõtte ja mõistuse sulasena või —
peenemalt väljendudes — abilisenä.

Shaw' draamad on ikka mõne mõtte arendamised vastavalt leiut-
tatud kujude varal, olgu õpetlikul, humoristlikul või — kõige meelsa-
mini — humoristlik-õpetlikul kujul. Ent alati lähtudes aadendist,
mõttest, mõnest lugejale-kuulajale pealesunnitavast tõest; mitte tege-

lastest kui isikutest ja nende isiklikust elusaatusest, mis Shaw'd ei huvita või huvitab üksnes muu seas.

Teos, millesse Shaw on kätkenud rohkem mõistust kui ühessegi teise ja millega ta on tahtnud väljendada oma ülimald tõekspidamisid, on draama „Tagasi Metuusala juurde“. Tõukejõuks selle teose kirjutamisele oli maailmasõda, — Shaw' arvates vähim mõistusepärane nähtus inimkonna elus, mis pidi selle mõistustjumaldava kirjaniiku paratamatult viima meeleheitliku pettumuseni inimestes ja veendumusele, et inimkond on jõudnud ummikusse, kust välja juhtida võib ainult mõni suur aadend. Näidendis on seks aadendiks inimeste eluea pikendamine, selle põhjustajaks aga usk, et inimese päästa võib üksnes mõte (sest „mõte on elu“) või mõistus, mis ei suuda areneda ega mõjule pääseda inimese eluea lühiduse tõttu. Näidendist järelduv tulevikulootus sisaldub osalt selle lõpujaos väljendatud soovis, et kaoks kõik, mis „seisab liha ja vaimu vahel“, ja inimesed vabaneksid „ainest, sellest alatisest rõhujast“, või teiste sõnadega: et ei olekski enam inimesi, vaid „ainult mõte“, mis on juba teataval määral absurd, kuigi väga imposantne.

„Tagasi Metuusala juurde“ on Shaw' kuivemaid ja mõistusepärasemaid teoseid; selle tegelased on pigemini kehastatud mõtted või skeemid kui elusad inimesed. Kuid autori vaimukus ületab siin iseennast, ta mõtted säravad ja virvendavad nii mitmevärvilistena ja mitmetahulistena, nii keeruliselt üksteisest läbi põimudes, üksteist täiendades (mõnikord ka ümber lükates!), üksteise kohale kuhjudes ja lõpuks säarast mõttepüramiidi moodustades, et sesse haruldasesse teosesse ei saa suhtuda teisiti kui suurima aukartusega, olgugi sel puudusi ja vigu, — mäherdusel maailmakirjanduse suurteosel neid poleks!

Draama peapuuduseks on kompositsiooniline lõtvus, kujude ebaplastilisus ja vormi teatav kohmakus, ülekuhjatuse; paiguti teeks napim ja tihedam vorm mõnedki leheküljed nauditavamaks — nagu kogu draama võidaks suurema kompositsioonilise tiheduse ja keskendatuse tõttu. Teiseks suureks veaks on teose liigne koormatus aktuaalsustega; pikad ironilised arutlused ruttuvananevate poliitiliste päevaküsimuste pihta juhitud pilkenooltega tunduvad ebakohana nii suurejooneliselt mõeldud ja nii suurtele aadenditele pühendatud teoses. Kolmandaks puuduseks — olgugi see iseenesest paiguti väga huvitav — kujuneb teose ülipikk (umbes kolmandik draama enda pikkusest) eessõna, millesse kuhjub kõike, mil vähegi sidet ja suhtumust draama põhiaadendiga. Loendatagu ainult mõne eessõna-peatüki (neid on kokku viiskümmend!) pealkirjad: „Kas on kasvatuses midagi loota“, „Tehnilise kasvatuses saadavlik mõju“, „Loov evolutsioon“, „Humanitaarlased ja kurjuseprobleem“, „Darwin ja Karl Marx“, „Usk ja luule“, „Evolutsioon teatris“, — ei ole ainetevalda, mida Shaw ses eessõnas ei puudutaks. Nagu oleks ta kartnud, et teos ise ei suuda küllalt kõnelda enese eest — või et G. B. Shaw' lugejad ei suuda tõusta G. B. Shaw' kõrgusele ega mõista tema suuri mõtteid pikkade eelseletusteta!

*

Draama ise — või nagu autor seda nimetab: metabioloogiline pentateuh — koosneb viiest „jaost“: „Alguses“ (kahes aktis); „Vennaste Barnabaste evangeelium“; „Asi sünnib“; „Vanaldase härra kurbmäng“ (kolmes aktis); „Mõtte ulatuseni“.

Kõige tugevamini mõjuvad esimene ja viimne jagu, mis on kõige monumentaalsemad mõtterikkuselt ja -sügavuselt, — esimene jagu võib-olla mõtte-rikkam, viimne -sügavam. Võiks ka ütelda, et esimene jagu on teoses kõige huvitavam, viimne kõige kaaluvam.

Peaaegu võimatu on lühikeses ülevaates pealiskaudseltki piiritleta teose sisulisi üksikasju ja vihjata erijagude silmapaistvamaidki mõtteid ning sädelevalt-teravmeelseid ääremärkusi, mis vahel välgatavad mõõgahoopidena, vahel helgivad kastepeiskadena, vahel sähvavad elektrisädemetena.

Esimese jao tegelasteks on I aktis Aadam, Eeva ja Madu (tähtsuse järjekorras mõttekandjatena; tähtsaim on viimatinimetatu), kellele II aktis lisandub Kain. Sündmustikku ses jaos peaaegu ei ole; ehk siis peaks rääkima sisemisest sündmustikust, mis toimub tegelastes endis, — ses mõttes on sündmustik (peamiselt I aktis) isegi väga põnev ja kaasakiskuv. Sisemise sündmustiku — Eeva ja Aadama vaimlise ümberkujundumise — lähtekohaks on esmakordne kokkupuude surmaga, mäherdusest õudsest kogemusest võrsub varem tundmatuid elamusi, kujutelmi, meeleolusid, tundeid ning mõtteid, mis Mao mõjul juhivad esimese inimestepaari innuka soovini „surma võita sünniga“: inimeste esimene suur võit igaveses võitluses paratamatusega. Surma ja sünniga seotud kujutelmade ümber põimub otsatu hulk ilusaid, rabavaid ja mõnikord väga paradokslikke mõttevälgatusi näidendi esimese jao I kui ka II aktis, kus nendega seltsib hulk teravmeelseid tähelepanekuid sugupoole erilaadi, suhtumise ja ülesannete kohta. Needki tähelepanekud on sageli väga sügavaleküündivad, mõnikord lõbusa heatahtlikkusega pilkavad, alati kas nii või teisiti otse käsitledava aine sisimat olemust tabavad. Eevat kujutatakse II aktis vaimliselt mõlemast mehest kõrgemal seisvana; ta on pandud ütleva tõesid, mis kordamööda valusad kuulda nii Aadamal — kes uhkustab sellega, et ta on esimene inimene — kui Kainil — kes veel enam uhkustab sellega, et ta on esimene mõrtsukas („Igaüks võis olla esimene inimene: see on sama kerge kui olla esimene kapsas. Et aga olla esimene mõrtsukas, selleks peab olema julgust“).

Teise jao tegelasteks on kaasaegsed inglased: õpetlased, poliitikatelased, kirikuõpetaja, moodne tütarlaps, toaneitsi jne. Siin kerib esile inimeste eluea lühiduse mõte ja selle pikendamise vajaduse aadend, apelleerides tahtele. See jagu pole, hoolimata paeluvast põhiaadendist, nii mõjus kui esimene, sest siin pühendab autor ülearu palju ruumi päevaküsimuste sarjamisele ja aktuaalsete poliitiliste väärtustuste ning tegelaste persifleerimisele, mil kõigel ei saa loomulikult olla üldinimlikku ega jäädavat tähtsust. Teose põhiaadendi kõrval on aktuaalseile päevaküsimusile pühendatud leheküljed tühised ja tunduvad selles teoses ülearustena. Suuremat tähelepanu äratavad säärased arutlused nagu vaimukas vaidlus selle üle, mis on vaesus ja kas tõesti vaesus loob kehviku ja raha loob härra. Aga kuigi isenesest huvitavad, ei ole niisugused arutused otseses seoses teose põhiaadendiga. Pigemini oleks seda kaasaegsete ebamõistlikkuse mõjul autoris tekkinud pessimismi väljendav mõttekild, mis väidab, et „inimene pole jumala viimne sõna; jumal võib veel luua“. See on võib-olla näidendi teise jao sügavaim ja iseloomustavaim mõte.

Kolmas jagu kirjeldab õige jantlikus värvingus inglise politika-mehi aastal 2170. See jagu on sisult kõige tühisem, kuid lõbusamat vahelugemist igatsevale lugejale ehk õige vastuvõetav oma rohkete

pilkavate vihjetega, mis aga muidugi on määratud inglastele ja inglise avaliku elu vähetundjale jäävad suurelt osalt arusaamatuks. Mõistetavad ka mitteinglasele on seda teosejagu iseloomustavad tehniliste saavutiste karikatuurid. Olulisim ja sündmustikku edasiviiv moment ses jaos on seik, et siin kohtame esimesi pikaalisi inimesi.

Peenemalt vaimukam on — jällegi pilkega pipardatud ja paiguti jantlikkusesse laskuv — kogult märksa suurem neljas jagu, mille sündmustik toimub aastal 3000, mitmeti fantastlikus raamistikus. Sündmustiku pearõhk langeb lühi- ja pikaaliste vaimliste vastuolude illustreerimisele, kusjuures alatasa jagatakse hoope ja mükse lühiealiste rumalusele ja seega kaudselt praeguse aja saamatule, upsakale, piiratud mõistusega kultuurinimesele ja kogu ta kõrgeks kiidetud kultuurile ning eriti Shaw'le talumatule tsivilisatsioonile. Siingi ei jää puudutamata aktuaalsed sündmused, näiteks inglastele nii tähtis iirlasteküsimus; tugevaid hoope saab ka praegust aega nii ilmekalt iseloomustav teaduse ja teaduslikkude tõsiasjade ülehindamine. Tervikuna võiks seda jagu nimetada suurelatuslikuks pilkepildiks kõigest, mida praegune aeg hindab ja austab.

Viimse jao tegevusajaks on ebamäärasesse kaugusesse nihutatud aasta 31920. Sellele vastab ka sündmustiku välise raamistiku äärmine fantastlikkus; olgu mainitud ainult inimeste sündimine munast ja kunstlikkude inimeste loomine elustatud materiasst. Kuigi näiliselt vilkama tegevusega, ei ole viimnegi jagu sündmusterikas; iseenesst tühine tegevus on n. ö. väliseks dekoratsiooniks, pearõhk langeb kõnelustele ja neis väljenduvaile tõdedele, mis kõik suubuvad ühte suurde tõekspidamisse, et „mõte on elu“.

Peab veel nimetama tähelepanavat tõsiasja, et autor viimse jao lõpul väljendab pettumust elupikendamis-aadendist, millele ta näiliselt pühendas oma raskekaalulise teose, ja jätab lahtiseks küsimuse, kuidas ja mis sihis peaks arenema inimene: mõttekandja ning -kehasaja. Ta rõhutab oma suurteose lõpuvisioonis ainult igavese arengu vajadust („eel kõige kartku nad paigal püsimist“) ja elu lõputuse momenti, jättes arengusuuna määramise tuleviku hooliks. See lõpuvisioon, milles taas esile ilmuvad Madu, Eeva, Kain ja Aadam, on imekaunis segu pettumusest, lohutamatusest, tüdimusest, lootusest ja usust. Võitjaks jääb kõige kiuste usk, ja nii palju pessimismi sisaldav sümfoonia lõpeb heleda ning täiskõlalise akordiga: „Kõik on hästi.“ Või nagu ütleb teose viimne lause: „On olemas sealpoolne,“ s. t. absoluutne mõistus ja loov mõte, kuigi meie seleni ei küüni.

*

„Tagasi Metuusala juurde“ ei ole raamat neile ülilpaljudele, kes kirjandusest otsivad üksnes ajaviidet. See on teos, mis ergutab mõtlemast, — ja kes tahaks salata, et ajavaimu vastupidisest tendentsist hoolimata on olemas lugejaid, kes nõuavad ja oskavad hinnata ka sedalaadi trükitooteid. Nagu see teos on leidnud oma lugejaskonna mujal kogu kultuurilises maailmas, nii leiab ta kahtlemata lugejaid ka meil.

Seda enam, et tõlge on rahuldav ja raamatu lõpus leidub sõnade ja arusaamatute vihjete seletus autoriteetlikust sulest.

M. Sillaots.

Fairy Tales from Baltic Shores. Folk-lore stories from Estonia. Adapted and translated by Eugenie Mutt. Illustrated by Jeannette Berkowitz. The Penn Publishing Company, Philadelphia. 1930. Hind 3½ dollarit.

Selle raamatu ilmumisel möödunud aastal kirjutas dr. Speak mitmes eesti ajalehes ta tähtsusest Eesti tutvustamiseks välismaile, eriti Ameerikas, kus tihti ei osata ikka veel vahet teha „Balti“ ja „Balkani“ vahel.

Kahtlemata on proua Mutt teinud suure ning tänuväärt töö, valides, tõlkides ning kirjastaja leides neile arvult kahekümne üheksale muinasjutule. See on seda teenekam töö, et muinasjutud on tõlgitud otse eesti keelest, mitte ümber jutustatud juba olemasolnud tõlkeist.

Meie teada esimeseks, kes tutvustas inglise keele rääkijat maailma eesti vanavaraga, on inglane W. J. Kirby, kelle „The Hero of Esthonia“ (2 köidet) ilmus Londonis a. 1895. Raamat ei sisaldanud mitte ainult „Kalevipoja“ ümberjutustise proosas, vaid ka valiku meie muinasjutte. Raamat oli varustatud asjalikkude folkloristlikkude märkustega ja seletustega. Võiks ka tähendada, et Elinor Hünerson'ilt meie koolide jaoks väljaantud raamat „Fairy Tales“ (Tallinnas, 1920) toob ingliskeelses tõlkes kaheksa eesti muinasjuttu, mis on laenatud just ülalnimetatud Kirby raamatust. Samuti on meie riigi algupäevil väljaantud ajakirja „The Esthonian Review“ numbrites toodud näiteid eesti folkloorist (proosas kui ka luules), ka enamasti äratrükk Kirby'st.

Kuna Kirby raamat ei ole eeskätt määratud lastele lugemismaterjaliks, on seda teine nende ridade kirjutajale tuttav raamat, mis sisaldab eesti muinasjutte ingliskeelses tõlkes. See on „Wonder Tales from Baltic Wizards by Frances Jenkins Olcott“ (New York, 1928). See väike (234 lk.) kogu sisaldab muinasjutte Lapimaalt, Soomest, Eestist, Lätist ja Leedust. Eesti muinasjutud, arvult neli, on laenatud Kirby'lt, aga neid on lühendatud ning lihtsustatud. Lühike sissejuhatis ja raamatu lõpul antud „The Tiny History of the Baltic Sea“ ning „The Tiny Dictionary of Strange East Baltic Things“ sisaldavad väheseid, kuid üldiselt õigeid andmeid Eesti kohta.

Nagu juba tähendatud, on proua Mutt oma kogus täiesti arvestamata jätnud seni olemasolnud ingliskeelsed allikad; tema valimik tugineb ainult eestikeelsele algallikaile. See on asjale aina kasuks, sest sellega on saavutatud väärtuslik iseseisev lisand olemasolevale. Eessõnas annab pr. Mutt asjaliku lühikese ülevaate meie maast, tema ajaloolisest saatusest ja eesti folkloori rikkusest. Rääkides Kreutzwald'ist on ehk veidi üle tõepiiride mindud, kui kirjutatakse „Kalevipojast“ kui suurest eesti rahvuslikust eeposest, mis olevat oivaline kirjanduslik saavutus ja võrreldav oma ilult suurte kreeka eepostega, „Ilias'e“ ning „Odüsseia'ga“. Paraku on õigus kriitilisemal välismaalasel Kirby'l, kui ta kirjutab „Kalevipoja“ kohta: „Materjalid olid puudulikud, ja neid täiendas ning lappis kokku dr. Kreutzwald, mitte alati just õnnestunult ning kunstipäraselt; jutustust katkestavad pikad lüüriksed kohad, eriti mõne laulu alul, millised on igava-voitu ja ebakohased jutustavas luules.“

Muidu on pr. Muti eessõnas hoidutud liigsetest ülistustest ja on piirdutud asjalikkude andmetega. Võiks ainult ehk tähendada, et

kui räägitakse rahvaluule kogujatest, siis loendades Kreutzwaldi töö jätkajaid nimetatakse millegi pärast Eisen'it enne Hurt'a.

Et raamat on määratud kõige pealt lastele, siis on seletused antud kõige tarvilikumal ning lihtsamal kujul. On loomulik, et ameeriklastele on tarvilik näit. märkus meie saunavihtade kohta, sest säärane asi on seal tundmatu.

Mis puutub tõlke keelesse, siis ei ole nende ridade kirjutaja kompetentne otsustama selle vooruste üle. Küll aga tundub siiski, et tõlge on ladus, loomulik ja kergesti loetav. Oluliselt on tõlke keel üldine, senini veel Inglismaale ja Ameerikale enam-vähem ühine kirjakeel, nii et raamatu lugejaskond ei tarvitse piirduda ainult ameerika noorsooga. Ainult mõnes harvas kohas võiks ehk rääkida märgatavast vahest inglise ja ameerika keeletarvituses. Nii on loomulik, et pr. Mutt tõlgib meie „jänest“ sõnaga „rabbit“ (lk. 232), sest et ameeriklane pea eranditult tarvitab just seda sõna inglise „hare“ asemel.

Võrreldes mõnd muinasjuttu, mis esineb niihästi Kirby kui ka pr. Muti tõlkes, võime näha, et pr. Muti sõnastus on lihtsam ja rohkem kohandatud noore lugeja arusaamisele. Olulisem aga on see, et sealjuures on pr. Mutt paljude muinasjuttude juures lühendanud, detaile välja jätnud. Nii on iseloomustav näiteks otsese kõne väheusus pr. Muti tõlkes, sest et kõnelusi on enamasti ainult lühidalt refereeritud. Kahtlemata vähendab see muinasjuttude rahvapärast ehtsust, sest muinasjutt armastab detaili, isegi heameelega tarvitab pikki sõnasõnalisi kordumisi. Nii loeme pr. Muti tõlkest (tagasitõlgituna eesti keelde) muinasjutus „Põhjakk“ (lk. 289): „nõiajook, mille Tark mitmesugustest taimedest valmistas“. Kirby kirjutab samas muinasjutus detailselt: „Siis valmistas nõid võimsa nõiajoogi, keetes üheksat liiki nõiataimi, mida ta oli korjanud salajas kuuvalgel.“ Samuti puuduvad pr. Muti tõlkes veidi alamal paljud teised nõidumise detailid, mis läbi tõlge muutub verevaesemaks, fantaasiakehvemaks, kuigi ta võidab lühidusest.

Võimalik aga, et just säärasel kokkusurutatud, lühendatud kujul on muinasjutul loota vastuvõttu kaasaegse noore ameeriklase juures. Samuti olevat kuuldavasti ka illustratsioonid kompromiss ameerika lastekirjanduse maitsega, kuigi ehk eestlasele tunduks veidrana näha kuninglikku Kalevit ning Lindat labase tantsijapaari osas, kinoliselt-cowboy'likus abielupaaris ära tunda meie muinasjutu puurairurit ta naisega või mingit kahe- ja kolmekordsete kivikatustega majaderida pidada muistseks eesti külaks.

Üldiselt aga peavad meie noored vist kadestama ameerika lapsi, et neile on eesti muinasjutud kättesaadavad nii meeldivas väljaandes, kuna meie omad noored lugejad peavad rahulduma kogudega, mis on palju ebarahuldavamad niihästi sõnastuselt kui välimuselt.

J. Silvet.

Albert Saareste ja A. R. Cederberg: **Valik eesti kirja-keele vanemaid mälestisi. A. 1524—1739.** (Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetised XVI.) Tartus 1925—31. 364 + XII lk.

Selles ulatuselt kui ka sisult түседас Akadeemilise Emakeele Seltsi uues väljaandes on koostajad tahtnud pakkuda täieliku ülevaate eesti kirjakeelest, alates vanimaist teadaolevaist mälestisist kuni piibli

ilmumiseni. Vanemaid käsikirju ja trükkteoseid oli senini küll ilmunud eriti just V. Reiman'i, eestihuvilise taanlase P. Johansen'i ja teiste hoolitsusel, aga need olid siin-seal hajali. Seega puudus vajaline koguteos, kust igasuguseid tarvilisi tekste oleks alati kättesaadaval keelemehile, ajaloolasile ja kirjandustegelasele. Et meie praegustes oludes ei saa aga mõelda niisugusele suurväljaandele, millena muide on trükki toimetatud soome keele mälestised, s. o., kus on toodud tervikuna kronoloogilises järjekorras kõik vanemad käsikirjad ja raamatud, on peatud piirduma antoloogiaga. Eesti keele mälestiste antoloogia ainekukku kogudes ning valides näikse koostajad lähtunud olevat kahest põhimõttest: üldisemalt tuntud suuremaid teoseid tuua vaid mõningaid küllaldaselt iseloomustavaid katkendeid, tundmatumad aga esitada täielikult. Seega on „valikus“ uuesti täielikult ära trükitud Leio'w' palved, Wanradt-Köll'i katekismuse osad, 1535. a. ametivanne, Liivimaa talurahva õiguse katkend, 1570. a. ametivanne, tunnistas Sigismundus Awerbach'ile, peatükke Müller'i jutlustest ja palju muud. Õige suur on nendegi käsikirjade arv, mis on selles kogus esimene kord trükmusta näinud. Uute käsikirjade leidmiseks on tunduvalt kaasa aidanud erilised sellekohased valiku väljaandmise ajal ettevõetud otsingud kodu- ja välismaa arhiivides. Nii on muu hulgas esmakordselt trükitud terve Turu käsikiri (XVII s. I poolelt), Tallinna linna arhiivis leiduv kohtuvanne (umbes 1600), piiskopp Joach. Jhering'i ametissekinnitamise kirja tõlge (1638), Karuse omaaegse pastori Lars Vigaeus'e jutlused (1641—1645), Bengt Horn'i käsukiri (1665), Andreas ja Adrian Verginius'e (1690—1701) ja Põltsamaa õpetaja Johann Hartmann Creidius'e piiblitõlgete katkendeid. Viimane käsikiri leidub Münchenis. Peale nimetatute veel lõunaeesti-murdelisi jutlusi (1700), mille originaalid on Riias, osi n. n. Stokholmi käsikirjast, A. L. Lewenhaupt'i teadaanne a. 1707 ja veel terve rida muid. — Vanemaist senini tundmatuist trükkteoseist on toodud tervikuna arvatavasti B. G. Forselius'e aabitsad, põhjaeestiline a. 1694, lõunaeestiline a. 1698. Aabitsate ainukesed teadaolevad eksemplarid hoitakse Rootsimaal Lundis alal.

Mitte üksi mainitud esmakordselt äratrükitud mälestised ei tee valikut tähelepandavaks saavutiseks eesti keeleteaduslikus elus, vaid ka muude juba avaldatud käsikirjade uuesti redigeerimine. Võrreldes näiteks „Valiku“ Müller'i jutluste väljaannet V. Reiman'i omaga, näeme aina suuri vahesid viimase kahjuks. Mitmes asjas lähevad lahku ka P. Johansen'i ja A. Saareste tõlgitsused Wanradt-Köll'i katekismuse katkendite väljalangenud sõnaosade kohta. Võib vaidlemata möönda, et A. Saareste seisukohad on vastuvõetavamad juba sellepärast, et need on tehtud küsimustes igakülgselt vilunuma isiku poolt. Allakirjutanu on saanud kõrvutada ainult üksikuid Tartus olevaid originaale (Õpetatud Eesti Seltsi, Riigi Keskarhiivi ja Ülikooli Raamatukogu) äratrükkidega. Otsustades nende järgi on põhjust toonitada, et väljaandjad on teinud tööd äärmise täpsuse ja kiindumusega.

Kõike öeldut arvesse võttes jääb üle vaid õnnitleda Ak. Emakeele Seltsi ning koostajaid selle äärmiselt väärtusliku ning tähtsa teose puhul.

Paul Ariste.

August Jakobson: Kolme vaeva tee. (Heleene Lingi elu ja surm.) Romaan. Noor-Eesti kirjastus, Tartus (1930). 486 lk. Hind br. 6 kr. 75 s.; paberkõide 7 kr. 50 s.; ilukõide 8 kr. 25 s.

Kuigi meil viimasel ajal kasvatusküsimuste kallal piike murtakse, on siiski kogu aja meie riigipoliitikas esikohal olnud peekoni ja mitmesuguste tõuloomade kasvatuse, millest on riigimajandusel loota otsesid tulusid. Inimese, kodaniku kasvatusele on pandud vähe rõhku. Sellele vaadatakse kui asjatule kulutusele. Inimesel on endal meel ja mõistus kasvamiseks, kuna loomad see puudub, nagu väljendab seda Mait Metsanurk oma „Kindrali pojast“ koduõpetaja, professori kaudu, milline vaatekoht on saanud omaks ka riigimeestele. Sellest siis oleneb ka, et meil ilukirjanduseski on küllalt propageeritud karja, tõuloomade ja peekoni kasvatust, kuna inimese kasvatus küsimused on jäänud sealgi kõrvale. Meil puudub senini kasvatusromaan sõna otsekohesemas ja paremas mõttes. Meie kirjanduses pole senini armastatud põhjendada tegelaste hõõrumisi, kokkupõrkeid ega katastroofe nende erineva kasvatusel. Harilikuks põhjenduseks on omakasu, egoism, miljö, olukorrad ja sageli ei miski muu kui autori enda kompositsioonilised kavatsused, millega tõsta teose põnevust ja kiirustada sündmustiku arenemist. Ometi on kasvatus tähtsaim inimeshinge kujundaja. Saadud kasvatusvaatenurgast suhtub inimene elusse, hindab tema nähtusi ning kohtleb kaasinimesi. Kasvatuse paneb kõigile inimese pärasistele toimingutele põhialused ja seepärast tuleb sellele rõhku panna, tuleb seda arvestada iga tüübi juures nii elus kui kirjanduses. Sel puhul jääks nii mõnigi ränk viga tegemata ja oleks eluvõõras, ebausutatav tüüp muutunud kirjanduses eluliseks ning usutavaks.

August Jakobson tahab olla uuel teel esimeseks nimetamisväärselt avastajaks. Ta sai tuttavaks ning võitis üldise tunnustuse laiaajonelise alevimiljö avastamisega. Nüüd on ta aga suundunud alevist ja agulist kesklinna, Toome nõlvakule, kehvast töölise-perekonnast endise ja praeguse intelligentsi, seltskonna koorekihi keskele. „Kolme vaeva tee“ pole küll veel kasvatusromaan harilikus mõttes, vaid autor on siin tuletanud ning põhjendanud oma romaantegelaste intriigid ja katastroofid diametraalselt erinevate kasvatuspriinitsiipidega. Ta on näidanud, millist osa etendab kasvatus inimese mõtte- ja tundeilma arenemises ning ellusuhtumise kujundamises, mis võib neid viia elus õnnele või hävimisele.

Teoses eristatakse kahe kasvatusilma äärmusse viidud eksakt-tüübid — ühed vanast, äärmuseni moraalsest ja teised uuest, võimatuseni lodevast ilmast. Need oma erineva ellusuhtumisega ei sünni kokku, ei leia elus kunagi ühist teed. Niivõrt vastukäivad ja erinevad on nende põhijooned. Kui autor leiab siiski võimaliku olevat neid ühisele teele asetada, siis on see seletatav ainult romaantegelaste noorusliku armastusega, milline kitt aga ei jõua kõita kaua. Paratamatult peavad tulema sellises abielus lahkeliid, mõtete ning tegude erinevused ja nendest kausaalselt järgnevad katastroofid.

Teose pea-idee ongi kasvatusel ja selle erinevuse tähtsuse allakriipsutamise, eriti seltskondlikus kooselus. See põhi-idee on teoses raudse loogikaga punase joonena läbi viidud ja küllalt reljeefselt esile tõstetud, nii et praegune seltskond peaks saama sellest teadlikuks ning tegema oma järeldused.

Teose keskkujuks on Heleene Nepomuuk-Link, tüdruku orb, kelle kasvatavad surnud ema õed Clothilde ja Rosalie. Need on kaks kadakasaksa vanatädi-tüüpi, keda kohtame sageli tänaval vana-

moodse rõivastise ning kübaraga, nägu täis põlgust ja jälestust uusaja elurütmi ning moraali vastu. Need on kirjanduses sageli mööda minnes riivatud tüübid. Pikemalt pole nende juures keegi mallanud peatuda. Ükski pole vaadanud nende minevikuvarjude lähemasse ellu, pole jälginud nende hingeelu, mis täitub ainult vihaga kõige oleva vastu. Kaks seesugust isikut on Jakobsonil kõrvaltüüpidega võetud lähema eritluse alla. Need ja nende ilm huvitavad teda nii-palju, kui see mõjub arenevasse Heleenesse kasvatuslikult. Sest nende kahe vanatädi silma all sirgub ta imikust neiuk, nendelt omandab ta ilmavaate, ellusuhtumise ja kogu moraalse ning eetiliste tunnete aluse.

Kuigi Clothilde ja Rosalie on eesti rahvusest võrsunud õed, on nad sakslaste teenijatena niivõrt saksastunud, et tunnevad viha kõige matsliku vastu. „Neil polnud enam kedagi kummardada ja nad tundsid end õnnetutena. Nad olid aja kestel võõraks jäänud rahvale, kuhu nad kuulusid, pidasid end paremaks oma suguõdedest, tundsid häbi viimaste saavutuste üle. Haridus võis nende arvates alata ja lõppeda ainult saksa tähestikuga. Ja nad vihkasid instinktiivselt kõiki, kes olid mässu tõstnud nendetaoliste mõtete vastu, põrnu talanud ideaalid, maha rebinud õiglaselt kõrguselt nende leivavannemad“ (lk. 15—16). Ja nende soovid ning mõtted on tõsiselt riigivastased ja mürgisemad, kui võivad olla ühegi piiritaguse omad. Seepärast kuulakem neid veel pisut huviga, et saada ümmaramat pilti Heleene kasvu-keskkonnast. „Ah mu armas Jeesus, millal sa küll karistad ülekohut ja sead jälle maailmas valitsema õiguse ja korra. Kümme aastat, kümme pikka aastat, kujutage ette, lagastavad barbarid juba meie armast kodumaad. Harimata rahvas! Toores rahvas! Jõle ning ropp rahvas, ma ütlen teile!“ (lk. 16).

Need on selle maailma põhivaated ja alused, kus kasvab Heleene, need on meie otsitud saksa kostikohad koolilastele, kust loodetakse saada saksa haridust ja kasvatust, mis on praegugi veel pea niisama hinnas, kui peavad neid ülalmainitud riigivastased. Hinnas on need eriti seltskonna koorekihi silmis. Selliseid vanakesi kohtame Tartus rohkesti ka üliõpilastubade üürijatena, kes sellega endale elatismiinimumi teenivad.

Kuivõrt ühekülgne ja eluvõõras võib olla üksnes säärases õhk-konnas saadud kasvatus, seda oskab August Jakobson meile käesolevas teoses ilmekalt näidata. Kui Heleene pole veel taipamisealine, soovitab tädi Rosalie ta kui tüdrukulapse mättasse lüüa, — rahva teades olevat ta oma kurja iseloomu tõttu selle peale spetsialist. Sakste juurest korjatud omad lapsed olevat ta kõik sinna lõõnud. Hea-iseloomuline lapsearmastaja Clothilde kasvatab ta aga ühes enda mehega üles ja hoolitseb hiljemini, peale mehe surma, üksinda ta eest.

Need on äärmiselt valjud ja hellitavad kasvatusreeglid, mille järele kasvatatakse Heleene. Hellitusega rikutakse ta tervis. Suvel palavagagi peab ta kandma villaseid sukki, pakse villaseid riideid, et mitte külmetuda. Päike, vabadus ja värske õhk puuduvad lapsel täiesti. Liikumine on äärmiselt piiratud, sest ümberringi elavad „matsid“ ja nende lapsed, kellega kokkupuutumine võiks lapse hinge mürgistada. Nii kasvabki Heleene kitsas ringis tädide alalise keelu ja käskude all. Ei aita, et kõige selle vastu räägib lapse õige liikumis- ja eluinstinkt. Ta jääb ainult vaikseks kannatajaks, kes ootab pääsu abielu kaudu, millest ta on kujutluse saanud vastavavaimuliste saksa perekonnaromaanide najal. Ta reaalsed teadmised ja

silmaring eluküsimuste ning -nõuete kohta on äärmiselt väikesed, olemasolevadki eluvõõrad, romantilised. Kuni abiellumiseni on talle lapsesaamise protseduur täiesti tume ja salapärane.

Sellistele kasvatusmeetoditele ning õhkkonnale on pühendatud romaani esimene, sissejuhatav jagu „Seisev veri“, kus autor jõuab kõike haarata ümmarguselt ja usutavalt, loogiliselt ning hästi põhjendatult.

Sellele järgneb teine jagu „Kevad“, kus Heleene tutvub ning armub sootuks vastasmaailmast pärinevasse noormehesse Aleksander Lingisse.

Aleksander on pärit jõuka kodaniku, kohtupristavi perekonnast, kus valitseb moodne vaim, moodsa ema Ingeborgi tõttu, kes on tädi Clothilde noorpõlve-sõbranna. Neli last nimetavad endid kõik omavahel poolõeks ja -vennaks, kuigi neil kõigil on ametlikult üks isa ja ema. Sellises perekondlikus õhkkonnas on kasvanud Aleksander ja omandanud oma kõlblad tõekspidamised. Lapsed on kasvanud täiesti omapead seltskonnas, kus ei tehta vahet oma ega võõra naise ega mehe vahel, kus läbikäimine on täiesti polügaamiline. Loomulik, et lastesse kasvavad samad tõekspidamised ning arusaamised abielust ja selle kohustustest. Isa moraalne mõju ei suuda siin midagi päästa, sest ema on aktiivsem ning juhtivam ja lastele alati suuremaks eeskujuks. Säherduse perekondliku kasvatus eeldustega suundub Aleksander ülikooli, kus ta korporatsioonis täiendab ning süvendab oma seltskondlikku kasvatust alatud suunas. Alul kaldub ta liiderlikkusele üldise arvamise tõttu, mille järele peeti seda suureks auks ning noobliks jooneks, aga hiljemini saab see kireks ja sööb kõik energia ning tahtejõu, mis võiks ta loomulikule eluteele tagasi viia. Seega on kasvatus ta elule täiesti kõlbmatuks teinud, mida tõendab ka see, et ta ei suuda kinni pidada isalt ülevõetud kohtupristavi-kohta. Liiderlik elu röövib liiga palju töoaega, mistõttu jääb viimane liiga lohakile.

On enam kui ilmne, et Aleksandri ja Heleene abielust ei või tulla midagi pidevat ega püsivat, kuigi Aleksander on alul armunud ja töötab alata uut elu. Heleene ilu ja võluvuse mõjul arvab ta uue eluga hakkama saavat. See mõjustus kaob aga, niipea kui Heleene saab ta seaduslikuks naiseks, kui tal pole vaja karta enam selle kaotust. Juba esimesel kuul algab ta oma armuseiklusi väljaspool abielu, kus üks armuke vaheldub kiiresti teisega. Püsivamad suhted on tal ühe majoriprouaga, kellega koos abieluvoodis tababki naine ta suvepuhkuselt tagasi sõites.

Siit algab järjekindel abielu laostumine ja Heleene kannatuse lugu, mis lõpeb täielise lahkuminekuga, kui mees oma armuseiklustelt on saanud kurima tõve — lues venerea. Kõik need kannatused ja piinad tumestavad Heleene mõistuse. Pikema põdemise järele jääb ta arust puudulikuks, langeb tänavatüdrukukuks ja lõpetab oma elukäigu meres, hilissügisel meelesegaduses ujuma minnes. Teda võtab vastu nägemuslik pilt, kus varemalt surnud tütreke lainetel laulab.

Aleksandri lõpp on juhuline nagu kogu ta elu. Kui ta kord revolvriga mängib, läheb see lahti ning surmab elus üleliigse isiku.

Hästi ja põhjalikult ettevalmistatud katastroofid jätavad masendava mulje. Kogu abielulaostumine on antud eeldustel paratamatu ja raudse paratamatusena on autor suutnud meile seda ka esitada. Järjekindla, kõrvalekaldumata loogikaga juhib ta oma tegelasi nende paratamatule lõpule. See on tervikuna hästimaalitud kesk-

kond, kus nad liiguvad, kus pole ühtegi üleliigset tegelast ega episoodi.

Kõige selle juures on see kitsa ainealaga teos laiaulatuslikkude probleemide romaan, milles astub autor ajaliselt mõne sammu ettegi, asetades teose lõpusündmused tulevikku. Esitatud probleemid lõikavad sügavale meie praeguse seltskonna liiglihasse ja peaksid kahtlemata igäihe mõtlema panema.

Põhjused, mis viivad peategelase Heleene hukatusele vastu, pole meie praeguses seltskonnas kahjuks kuigi hukkamõistetavad, need on isegi väga harilikud, nagu armukeste pidamine, abordi tegemine ja suguhaiguste põdemine. Heleenes loeb aga loomulik, ürgeline eluinstinkt need küllaldaseks hävitama mugavat kooselu ja mürgistama elu üldse. Raske saatuse käsi hävitabki sellisele elule rajatud perekonna. Peame tunnustama: sellist moraali kaitsvad vahipostid on mädad.

Sellest mädanenud seltskonnast ja kopitanud moraalist, mis seisab ainult sõnades, on autor kolmandas jaos „Rabamaastik“ andnud lopsaka, kuid äärmiselt masendava pildi. Jälgitagu vaid suhtumist Heleene rasedusse pr. Ingeborgi ja Aleksandri poolt, jälgitagu kohviõhtuid ja neid ajaviiteid, millele pühendavad endid „Intelligentsete Naiste Ühingu“ liikmed, ja teile on selge see katastroofiline olukord, millele sammutakse vastu just moraali eest võitlejate juhatusel ning agaral kaastegevusel. On täiesti kahju, et me ei saa siin tunnustada teost eluvõõraks ega ebausutavaks. See oleks aga küll kõigile parem ja kerge.

Need on peaprobleemid, mida käesolev teos esile tõstab ja mis kõik on tuletatud teose üldisest miljööst ning tegelastest. Autor pole siin kuskil moraali jutustanud ega kedagi hukka mõistnud. Ta on jäänud kaugeks rahulikuks ja erapooletuks kujundajaks. Iga tegelane, iga seik ja pilt kõneleb ise enda eest; me võime teha neist ainult järeldusi. Sellisena on see teos ühtlasem, terviklikum ja tähelepandavam meie kirjanduses.

P. Hamburg.

A. Antson ja R. Sirge: Tänapäeva Venemaa. „Noor-Eesti Kirjastus“ Tartus, 1930. a. 231 lk. Hind 4 kr. 25 s.

Peab tunnustama, et A. Antsonil ja R. Sirgel on olnud palju julgust, kui nad asusid koostama raamatut, mis kannab nii ulatuslikult lubavat pealkirja, nagu käesolev. Nii mõttled enne selle raamatu lugemisele asumist, kuid loobud kohe sellest oletusest, kui oled lõpetanud raamatu lugemise: see kõik pole ju midagi muud kui kirjaoskamatu reklaam-brošüür Nõukogude-Venemaale! Kuhu jääb avasõna lubadus: „Oleme püüdnud nähtut-kuuldut SSSR'ist edasi anda võimaliku objektiivsusega, käsitledes sealseid tähtsamaid elunähtusi kogemustele vastavas valguses, varjamata nii positiivset kui negatiivset“? See lubadus osutub vaid suitskattedeks.

Kõige pealt ei pea ühegi reisikirjelduse juures unustama seda aabitsatõde, et autor peab juba enne tundma ning teadma midagi sellest maast, kuhu matkatakse. Nähtavasti aga pole käesoleva raamatu autorid seda kuigi tarvilikuks pidanud. Antsonist teame, et ta tegi töölissportlaste juhina kolm või neligi matka Venemaale ja tõi sellega sotsiaaldemokraatidele Amsterdami internatsionaali noomituse ja enesele väljaheitmise „Rahva Sõna“ toimetusest. Teame veel, et Antson vene keelt rääkides murrab seda võõraile kuulajaile otse see-

dimist rikkuvalt. Teisest autorist teame, et ta on kirjutanud kunstiliselt väheväärtusliku romaani-venivillemi ja et tema vene keelt pea sugugi ei mõista, ja kõnealuselt raamatust kuuleme, et ta on käinud ühel või kahel puhul lühemat aega Venemaal. Nii siis läks vene keelt vähe tundev tark Laimjalast (A. Antson) sama keelt mitte mõistva Sirge juhtimisel avastama Nõukogude-Venemaa terra incognita't. Meelestub lugu pimedast teejuhust.

Aga vaatame, millistele tulemustele on jõudnud autorid, võttes tunnistajaks nende ühise raamatu.

Kõige pealt olgu märgitud, et nende ridade kirjutaja ei kuulu nende kilda, kes põhimõtteliselt eitavad kõike, mis on sündinud loovatel aladel Nõukogude-Venes, et ta tunnustab ja austab seda suurt kultuurtööd, mis enamised võimud on teinud oma võimuloleku aegadel. Olen püüdnud jälgida seda nii venemaaliste kui ka välismaaliste kirjanikkude teoste järele. Viimaste hulgast on mulle olnud huvitavamaks René Füllop-Müller'i suur ning asjalik teos, mis annab õige ulatusliku ülevaate sellest tööst, mis enamised on teostanud oma enam kui kümne-aastasel valitsemisajal.

Et alguses öeldu kahe autori vene keele mõistmisest pole kaugeltki liialdatud, selgub juba sellest, et nad 22. lk. tõlgivad vene sõna „kompart“, mis tähendab teatavasti kommunistlikku parteid, eesti keelde „partei komitee“!! Ja milline on nende kahe targa üldhariduslik tase, seda paljastab üks neist 23. leheküljel, millel ta tutvub rahvaarvuliste küsimustega „d e m o k r a a t l i k k u d e materjalide“ põhjal, kuna vist ka praegusegi Venemaal kasustatakse selleks ikka veel demograafilisi materjale. Aga et need pole vaid juhulised väärtused, selles veendume, kui loeme pea igas reas heitlusi elu ja surma peale loogika algelisemategi seadustega. Nii kirjutab meile üks autoreist lk. 13: „Küllaldaselt paistab ainult lõhnaõlised, puudrikarpe ja igasuguseid teisi (sõrendus minu; B. L.) medikamente.“ On ikka küll maa, kus lõhnaõli ja puudrikarbid on medikamentideks! Aga samas lauses kõneleb autor veel „värvilistesse karpidesse pakitud suupistetest“, mõeldes viimaste all nähtavasti konfitüüre, kompvekke.

Tänaval kohtavad meie autorid kahte avalikku naist, kes neid sauna kutsuvad, ja siis valmibki otsus: „Prostitutsioon Leningradis ja Moskvas on siiski märgatavalt väiksem kui Lääne-Euroopa suurlinnades.“

Raudteel sõites tabab meie autoreid palju üllatuslikke uudiseid. Kõige pealt kinnitatakse juba raamatu teksti esimesel leheküljel, et meie rong ainult „tonksunud“, kuna Vene kiirrongid kihutavad otse ameerikliku kiirusega 90 versta tunnis, kuid hiljemini kuuleme, et Vene rongid hilistuvat tundide viisi. Kuidas see kõik sobib selle nii ülistatud kiire tempoga kõikjal, seda ei mõista meie kaks kiidukangetast muidugi mitte seletada. 44. lk. leiutab üks autoreist Vene raudteedel isegi I ja II klassi, kuna ometi Tallinna vaksaliski juba võib veenduda, et venelased ütlevad endi raudteedel olevat vaid pehme- ja kõvaistmelisi vaguneid ega tunnegi „kallimaid klassisid, I ja II“, nagu väitlevad meie asjatundjad.

Mõttepärlina pole vähem huvitav järgmine lause: „Kui nüüd arvestada ainult töölisperet (kindlat töölistkaadrit, mida ametiühingute nimekirjade järele üle 10 miljoni) pluss GPU ja punaarmee — siis juba koguneb määratu arv raudtee sõitjaid“ (lk. 44). Ja seda kõneleb meie matkaja peale seda, kui on rääkinud hiiglasuurest liiklemisest

raudteel! Kas tõesti Venemaal polegi siis enam kõige arvukamat kihti — talupoegi, vaid ainult: töölisel, GPU ja punaarmee?

Lk. 46 tuntakse piiratud imetlust Vene võimude leidlikkuse üle: peenraha puudumisel ei müüda sellele, kel pole parajat raha, trammi- või autobusepiletit, aga tööliste valitsus olevat rahvale nii vastutulelik, et võimaldavat osta korraga suure raha eest hulga pileteid! Ehk katsuksid meie reisijad korraks leiutada midagi samalaadset ka omal kodumaal. Võib-olla õnnestub siingi! Ja hulgaviisi pealegi odavamalt kui üksikult.

Lk. 49 nimetab Antson Omskit „tuhandete tuledega säravaks esimeseks Aasia suurlinnaks“. Olen elanud selles linnas ja mäletan selgesti, et seal leidub vaid üks ainus sillutatud tänav ja rahva-arvult on Omsk praegugi kõike muud kui suurlinn. Aga siin võib ju Antson tulla väitega, et kõik see on muutunud enamlise valitsuse aegadel, nagu ta väidabki Novo-Sibirski puhul, et see olnud veel 1926. a. „ainult ühe- ja kahekordsete armetute ehitistega“ linn. Imelik, viibisin selles linnas 1919. a. — ja siis oli see juba Irkutskile järgnev moodsam linn Siberis! Kuhu jäid siis minuaegsed suured kivimajad 1919. ja 1926. a. vahel?

Avastades juba lk. 28 üllatusliku uudise: „Nõukogud seisavad ju — üksikud erandid välja arvatud — kõikide maailmariikide majandusliku boikoti või blokaadi all“, seletab Sirge meile lk. 68, et löögipataljone moodustatavat „sportlastest ja muust intelligentsust“. Nii siis tuleks meilgi panna lootusi sellisele „intelligentsustile“, nagu sportlased Jaago, Antson ja teised nendeväärilised „entelligendid“. Üks neist „intelligendest“ kinnitab samas raamatus oma inglise keele mõistmist, kuid milline seegi on, veendume lk. 73: eksib mahagi kirjutades ka selliste sõnade nagu American ja business õigekirjutuses.

Vist ainult need muistsed meie kodumaalt Türgimaale lähtunud seitse rätsepat võisid kinnitada ja kirjutada kõige mitmekesisemaist aladest järgmisi pärleid: „Ja tõesti, vabrik ei jätnud midagi soovida“ (lk. 85, kus kõneldakse tekstiilvabrikust). „Üldiselt on enam kui terav kontrast, kui meie elupõletavat noorsugu võrrelda siinse (s. o. vene; B. L.) asjaliku töödrühmava, ideelisest entusiasmist lõkendava noorusega“ (lk. 128). „Nälja korral sinne määratusuur loomade ja lindude pere (Moskva loomaaias; B. L.) poleks nii korralikult toidetud, lihava ning hea väljanägemisega kui nüüd“ (lk. 140). Ja sellega ongi tõendatud, et inimesed Venes ei kannata puudust ega nälga! „Enne ilmasõda Uuralis asuvad bandiitide-salgad sagedasti sääraсте kaljupankade abil sulgenud raudteeliini ja röövitud paljaks paljud reisijad. Õnneks Nõukogude võimud nüüd on puhastanud röövlitest Uurali mäestiku täielikult“ (lk. 159). Olen läbinud Uurali mäestiku korda kolm ja kunagi ei röövitud mind, aga kui uskuda ajalehtede sõnumeid, siis varastatud Antsoni ekskursioonlastest ühel püksidki jalast. Või ei sündinud see Uuralis? „Esimesse saali olid aga kogutud kõikide aegade vene jumalad (ikonõi)“ (lk. 176). „Näib, nagu poleks 18. sajandi vanemal vene kunstnikel üldse olnud palju peale hariliku sureliku auahnuse maalida alandlikult omaaegsete suuruste rasvunud nägusid“ (lk. 177). „Ometi isiklikult tutvudes siinsete muuseumidega avanes sootuks teine pilt. Vaevalt kuski mujal hoolitsetakse muuseumide eest sellise hoolega kui siin. On loodud koguni uued muuseumide tüübid, teatrite-muuseumid jne.“ (lk. 185). Aga kas siis kõik

need olid vaid epilektikud, kes külastasid veel enne maailmasõda Bahrušin'i teatrimuuseumi? Kas pole just viimane riigistatud?

Teatritest kõneldes ütleb Antson ülima kiitusena: „Need olid nii ehtsalt väljendatud, et silmapilkselt tekkis tunne, kui istuksin teatrisaali asemel kuski suurlinna sadamas“ (lk. 189). „Ma pole näinud kuski läbimõeldumaid, stiilsemaid lavastusi kui siin (jutt on Moskva Kammerteatrist; B. L.). Ei Pariisis, Berliinis ega ka Moskvast teistes teatrites“ (lk. 192). Ja kui teie nüüd meelde tuledate, et Antson on tõepoolest käinud spordi-intelligentidega kord Pariisis ning seal mõni päev peatunudki ja samuti läbisõidul mõni tund viibinud ka Berliinis... See kõik annab muidugi erilise kaalu sellistele ütlustele nagu: „See on suurim tragöödia, mida ma seni näinud“ (lk. 194). Alice Koonen'ist lausub Laimjala tark järgmiselt: „Ma ütleksin, see pidi olema võrdne Eleonore Duse suremata mänguga, kuigi ma pole näinud kunagi Duset“ (lk. 196). Sel puhul pole ehk asjata meelde tuletada vana lõbusa Heine sõnu: luuletaja Meier, keda ma pole lugenud, on parem kui luuletaja Schmidt, kellest ma pole midagi kuulnud, veel vähem lugenud. Aga samuti pole huvitusetä märkida, et sama Alice Kooneni mängu sama O'Neill'i näidendis „Iha jalakate all“ võrdles Johannes Semper „Vanemuise“ näitlejanna M. Türk'i mänguga, eelistades viimast. Aga kas võib oin üldse kõnelda ja arvestada Semperi arvamisi, viimane pole ju kindlasti midagi näinud Laimjala ja Võõpsu lavadel?

Aga kuulakem edasi Antsoni tarkusi: „Teiselt poolt, kui osa vene arvustajaist Kammerteatrile on heitnud ette revolutsioonilise vaimu puudumist, siis käesolevate ridade kirjutaja arvates seegi etteheide on suurel määral alusetu“ (lk. 201). Teatris viibides avastab Antson uue Ameerika: „Teatris näeme kõrva istumas professoreid lihttöölisega, intelligentseid (sõrendus minu; B. L.) insenere, kirjanikke, kunstnikke mitte vähem intelligentsete riigiametnikkude ja vabrikutöölisega“ (lk. 209). Kui meil kord keegi „intelligentne üliõpilane“ otsis ajalehe kuulutuse kaudu tutvust, siis irvitasid selle üle meie vestekirjutajad, aga mis ütlete teie nüüd, kus Antson on leitud ainsa ropsuga intelligentseid insenere, kirjanikke, kunstnikke ja riigiametnikke!

Kuid kuulakem edasi: „Võrreldes Pariisi ja Berliini teatritega, kus härrad pea eranditult smokingites ja frakkides ja daamid kindlasti siidkleitides, Moskva teatripublik jätab mitu korda demokraatlikuma mulje“ (lk. 209). Vaene „Vanemuise“ direktor Mettus, kes omal ajal Pariisist tulles kinnitas, et olnud seal teatris ainuke härra smokingis! Ärge uskuge ka iseendid, et Pariisi teatrites nägite ülerõivais istuvat publikut! Antson neid asju juba teab: ta läbinud Pariisis kord sama tänava, millel asunud mingi teater...

„Teatrikriis...?! Venemaal ei tunta seda mõistet. Vähemalt olevikus mitte. Kus saab siin kõnelda teatrikriisist, kui kõigis teatrites eranditult saalid on tungil täis rahvast“ (210). Ja ega muudel põhjustel olegi teatrikriisi! Aga siiski leiab Antson ühe raskuse nõukogude teatrite elus: „Üldine heade lavateoste, eriti veel moodsaid ühiskondlike probleeme käsitlevate näidendite vähesus, Moskva ja üldse Nõukogude-Vene teatreid nende nõudlikkuse juures, repertuaari valikul asetab eriti raskesse seisukorda. Siinsete teatrite ringkondade ja rohkearvuliste teatriajakirjade ühiseks juba aastaid kestvaks kaebeks on õnnestunud kaasaegsete näidendite vähesus“ (lk. 212). Aga kas ei saaks sellest üle, kui Antson oleks nii lahke ja an-

naks venelastele luba lavastada oma näidendeid? See ometi peaks aitama!

Kõik on Nõukogude-Venes rajatud humaansusele. Peale seda kui meie reisijad on üle lugenud kuskil jaamas peatudes vagunist väljunud vanad ja lapsed, teevad nad kindlaks, et juurdekasv tuhande kohta peab olema 23, nii see ongi, nagu selgub hiljemini „demokraatlikkudest“ materjalidest. Seega on juurdekasv suurem kui üheski teises riigis. See juurdekasv suurendab igal aastal SSSR kodanikkude arvu 3 miljoni võrra. Kuhu sa sellise arvuga lähed? Et seda vähendada, on leitud jällegi uus humaansus: GPU kahan-dab rahva-arvu sellisel iseenesest mõistetaval teel, nagu on maha-laskmine. Sellest humaansest asutisest kinnitab meile üks autoreist: GPU lubab avalikult kõikjal arvustada praegust valitsust, keelatud olevat vaid teotsemine selle valitsuse vastu.

Aga andkem sõna Sirgele: „Kapitalistlikkude riikide väeosades pannakse peamist rõhku sõjateaduse ja tehnika õpetamisele. Puna-väes mitte. Seal on eesmärgiks kasvatada inimest“ (lk. 228). Raamatu alguses lükkavad autorid ümber sellise vale, nagu oleks punavägi arvult suur, seda olevat praegu ainult pool miljonit. Lk. 228 lausub Sirge, kes on juba unustanud eespool mainitud poolemiljonilise puna-armee: „Kuna aga punaväest iga aasta läbi käib sadasid tuhandeid noormehi“, sest nüüd on Sirgel vaja tõendada, kuidas levib haridus just punaväe kaudu, ja selleks võib kasustada teisi arvusi, mis on ligidalt sugulased väitega raamatu algusest, et praegustel pjatiletka-aastatel ehitatavat Venes igapäev mitusada vabrikut. Seega siis ehitatakse Venemaal, kui võtame ebakindla „mitusada“ asemel näiteks kindla arvu 500 vabrikut päevas, kõigest pisut alla miljoni vabriku 5 aasta kestes. Ja mis see on siis 150 miljoni elaniku kohta: ainult igal 150 inimesel oleks oma vabrik. Täiesti loomulik oleks Vene praeguse Antson-Sirge kirjeldatud tempo juures, kui igal Vene kodanikul oleks pjatiletka lõpul 150 vabrikut.

Aga Antson ei lase sündida imesid mitte üksi Venes, vaid teostab neid kapitalistlikeski mais, kuigi vähemal määral. Kõneldes Leninist ütleb ta viimase olevat elanud „järgmistes Euroopa linnades“: „Tammerforsis, Koukalas, Sakopanes, Šamonixis“. Kõnelemata kahe viimase nime omapärasest õigekirjutusest jätab autor ütlemata, kas Lenin ka T a m p e r e s elas ja kas K u o k k a l a muutus väikeseks suvituskohaks alles peale seda, kui Lenin sealt lahkus.

Kui kangelaslikuks aga muudab matk Venesse, seda võime jäl-gida Antsonil enesel. Mitte üksi, et „Lõi rahutult lainetama soontes jällegi rännukirglik vikingi veri“ (lk. 170) ja ta imetleb vihma, mis tuli just siis, kui Antsonil oli käsil oma „sportliku teotsemise pika aja jooksul üks huvitavamaist ja omapärasemaist võistlusist“. Ja vihm ise oli koguni säherdune, millist oli spordikangelane „varem näinud ai-nult Prantsusmaal“. Nende ridade kirjutajal oli kord üliõpilaskaas-lane, kes läks enne suurt maailmasõda samuti nagu Antson paari-nädalalisele matkale Saksamaale ja peatus siis kolm päeva Münche-nis. Kui ta tagasi tuli, algas ta iga oma sõnavõttu üliõpilaste seltsis: „meil Münchenis“ — ja siis läks lahti, et seal oli nii ja nii.

Venemaal olles ei loegi Antson enam raamatuid, vaid „analüüsib“ (lk. 200), kuigi see „analüüs“ ei luba talle veel vahet teha, kuidas O'Neill kirjutab oma näidendis „Neeger“ selle peategelase nime, kas Dodley või Todley. Kuivõrt on Venemaa kõrge tehnika mehhaniseer-ivalt mõjustanud ka meie matkajate väljenduseoskust, selgub lem-

miksõna „sümpaatse“ tarvitamisest, mis kordub lõpmatuseni. Sümpaatsed on vene kirjanik Gladkov, kirjandusloolane Kagan, ungarlane kommunist Illés, näitleja Kirillov'i loodud lavakuju, neeger näidendist, eesti kommunist Viktor Tisler, neli vene kergesportlast, vene spordipublik, kõik sportlased Venes, Siberi suurlinnad, Siberi eestikeelse lehe „Kommunari“ toimetajad vennad Põldemaa'd. Või on see ainult sõnaline „aparatuur“, nagu väljendab Sirge?

Lk. 86 ütleb Sirge, et Antson kõnelnud kord, „teeseldes oma vene keele õige puudulikuks“, ja Antson lausub lk. 141: „Hiljem arvas üks meie sportlasekursioonist avameelselt, et . . . kahe papagoi vene keele oskus ja aktsent talle võiks olla igapidi toredaks eeskujuks.“ Kuid kas poleks need papagoid kõlvanud abilisteks ka Antsonile enesele? Vähemalt oleksid nad võinud aidata lk. 205 venekeelse „tolko ne dõšite“ täpsemal tõlkimisel, kui on seda Antsoni „ärge hingake“?

Ainult üks suur pahandus on siiski tekkinud Vene kirjanikkude keskel, millest Antson jutustab ise järgnevalt: „Kuuldes, et ma varemgi juba mitu korda käinud Moskvas, läks lahti üksmeelne pahameele ja etteheidete torm: Miks ma juba ennem ei olevat neid külastanud“ (lk. 222). Ja siis olla ainult suure vaevaga õnnestunud selle ürgtormi vaigistamine, ja sedagi ainult osaliselt.

Veel loeme sellest raamatust, kuidas autorid elavad Leningradis „Euroopa“ ja Moskvas „Metropoli“ võõrastemajas, söövad restoranvagnis ja võtavad vastu auavaldusi, mis said osaks meie spordikangetele; kuid mitte ainustki sõna ei kuule me neist loorberitest, mis meie sportlased oleksid saavutanud võistlustes. Või jäid need koguni tulemata? Miks? Ega nad ometi haledasti kolkida saanud? Või olid meie töölissportlased koguni neiks harjutusmannekeenideks, kellele kui kapitalistlikust riigist tulnud töölissportlastele demonstreerisid Vene sportlased oma üleolekut? Miks mõlemad autorid sellest nii vaikivad?

Raamatus on rohkesti pilte, kuid need kõik ühes allkirjadega on hästi tuntud Vene ametlikust kihutuskirjandusest, mis valmistatakse välismaa jaoks. Vahe selle Vene ametliku kihutuskirjanduse ja kõnealuse raamatu vahel seisab ainult sisus: venelaste eneste kirjutatud tekst ei kuku vähemalt igal sammul kukerpalli ega heitle nii lootusetult loogika algelisemategi seadustega, nagu näeme seda Antson-Sirge Vene allikate ümberjutustamisel.

Antson-Sirge raamatust võiks tuua veel palju muidki viperusi, kuid lepitagu eespoolsetegi esitamisega.

Milleks on „Noor-Eesti Kirjastus“ välja andnud selle tänapäeva Venemaa ees oskamatult lõimitava raamatu? Antson-Sirge poleks tõepoolest väärinud sellist enam kui metsikut enesetapmise avalikku demonstreerimist.

Et Venemaal käinud on võinud jutustada sealt ka lõimitamatult palju huvitavat, selles võisime veenduda näiteks Semper'i ja Barbarus'e kirjadedest „Loomingus“ ja Antson-Sirgele oleks võinud selles suhtes õilsaks eeskujuks olla nende oma matkakaaslase A. Mälgi reisikirjad Venest, mis ilmusid „Päevalehes“ ja ületasid kaugelt kõik selle, millega on Antson-Sirge täitnud oma raamatu lehekülgi.

Bernhard Linde.

Vastutav toimetaja : J. V. Veski. Väljaandja : Eesti Kirjanduse Selts.

„Postimehe“ trükk, Tartus 1931.

Kohtu- ja Siseministeeriumi

Administratiiv-ala Kirjastuse

laos on saadaval järgmised raamatud :

Politseikooli kõrgema klassi õppekava	—.50
<i>J. Kair</i> , Seadused ja määrused poliitsei alal	10.—
„ Seadused ja määrused teravishoiu ja arstlikul alal . .	7.50
<i>B. Nykänen & H. Tann</i> , Liikumise keerises	2.—
<i>A. Loorits</i> , Omavalitsustesse puutuvate seaduste, määruste ja korralduste juht	2.—
<i>E. Dolf</i> , Linnaseadus	1.50
<i>J. Valge</i> , Riigikohtu administratiiv-osakonnas 1928. a. lahendatud küsimused	1.75
„ Riigikohtu administratiiv-osakonnas 1929. a. lahendatud küsimusi	3.50
<i>H. Vihalem</i> , Riigiasutiste tööpiirkonnad tabelites	1.—
<i>J. Tiitso</i> , Seadused ja määrused maanteed ja liikumise alal . .	7.50
Juhatuskiri vallakohtutele	—.50

Raha äratasumisel saadetakse raamatud ka posti kaudu kätte.

Pealadu Tallinnas, Toompea loss.

Postkast 338. Telefon 432-47.

ARSTITEADUSLIK KUUKIRI**EESTI ARST**

VÄLJAANDJA: Eesti Arstideseltside Liit.

VASTUTAV NING TEGEV TOIMETAJA: A. Valdes.

EESTI ARST ilmub iga kuu lõpul 2½—3 trükipoogna suuruses.

EESTI ARST trükitakse 1931. a. senisest paremal paberil.

EESTI ARST on alati kaastõuga varustatud ning võib korralikult ilmuda. Ka möödunud aastal ilmusid kõik numbrid õigel ajal, s. o. iga number vastava kuu lõpul.

EESTI ARST avaldab mitmekesiseid töid nii teoreetilise kui praktilise arstiteaduse aladelt, küll originaalartikleina küll ülevaatudena. Ruumi ulatuse kohaselt tuuakse ka referaate üksikuist tähtsamaist töist, mis teistes arstiteaduslikes ajakirjades ilmunud.

EESTI ARST on tähtsaks vahendiks meie arstkonna teaduslike ja kutsealaliste huvide arendamisel.

EESTI ARST püüab hoolega kultiveerida meie arstiteaduslikku oskuskeelt ning on saavutanud selles suhtes juba häid tagajärgi.

EESTI ARST on üheks akadeemilise töö vahendiks. Et meil pole võimalik trükkida eestikeelseid arstiteaduslikke käsi- ja õpperaamatuid, siis püüab EESTI ARST täita seda lünka osaltki.

EESTI ARSTIL on püsiv tellijate ringkond, kelle hulgas peale arstide on ka haiglad ja mitmesugused teised arstilised ja tervishoiulised asutised. Et ka arstiteaduse-üliõpilasil oleks aineliselt võimalus soetada EESTI ARSTI, siis on EESTI ARSTI tellimishind alandatud üliõpilasile paberi ja mõnede vähemate kõrvalkulude hinna suuruseni.

TOIMETUSE ADDRESS: A. Valdes. Tartu, Jakobi 34. Telef. 13-68.

TALITUSE ADDRESS: EESTI ARSTI sekretär H. Norman. Tartu, Väike-Tähe 1. Telef. 11-55.

TELLIMISHIND: sisemaal ½ aastast postiga 7 kr. 50 snt., postita 7 kr., ½ aastast postiga 4 kr., postita 3 kr. 75 snt.; välismaal ½ aastast 8 kr. 50 snt., ½ aastast 4 kr. 50 snt. Ajakirja numbrid saadetakse ainult neile tellijaile, kes tellimisraha ette tasunud.

TELLIMISTE VASTUVÕTMINE: peale talituse ka kõigis E. V. postkontoreis. Tartus ka Akadeemilises Kooperatiivis ja Üldises Ajakirjanduse kontoris.

ALANDATUD TELLIMISHIND ÜLIÕPILASILE: ise ära viies Akadeemilise Kooperatiivi kauplusest (Tartu, Jaani tän. 7) 3 kr. 50 snt. aastast, Akadeemilise Arstiteaduse Seltsi laekuri kaudu tellides 3 kr. aastast.

KUULUTUSTE HIND: ¼ lk. kaantel (tiitli-lehekülj kaasa arvamata) 30 kr., ½ lk. 15 kr., teksti ees erilehtedel ¼ lk. 25 kr., ½ lk. 12 kr. 50 snt.

Eesti Karskusliidu häälekandja

«KÜLVAJA»

on kõige sisukam ja odavam
kodude, enesekasvatuse ja elu-
uuenduse ajakiri.

*

Sisus rohkesti pilte ja andmeid.

*

Ilmub 10 numbrit aastas, iga
nr. 16 lk. Aastakäik 1 kr.

*

Suveks antakse välja erilise
valitud sisuga elu-uuenduslik
tervisnumber.

*

Tellitav igast postiasutisest ja talitusest

TARTUS, JAKOBI TÄN. 8,

POSTKAST 86.

TELEFON 404.

Tellige! :: Nõudke proovinumbreid!

Iga iseseisvalt mõtleja kodanik,

eriti aga iga tööstur, kaupmees, majaomanik,
käsitööliline ja teised majanduslikkudel aladel
tegutsevad isikud loevad

Tallinna Teataja

„Tallinna Teataja“ on majanduspoliitiline nädalaleht ega seisa ühegi partei ehk erakonna teenistuses.

„Tallinna Teataja“ sihiks on majanduslikkudel aladel tegutsevatele kodanikkudele abiks olla organiseerumisel ja igasuguste eluliste probleemide lahendamisel.

„Tallinna Teataja“ kaastöölisteks on asjatundlikke majandusteadlasi, advokaate, insenere ja teisi majanduselu asjatundjaid. See võimaldab lehe sisu mitmekülgset ja põhjalikust igasuguste küsimuste käsitlemisel.

„Tallinna Teataja“ on oma lugejaile igas raskuses heaks sõbraks ja nõuandjaks, andes esitatud küsimustele lehe veergudel tasuta õiglast ja asjatundlikku nõu.

„Tallinna Teataja's“ valgustatakse kõiki küsimusi hariliku maksumaksja seisukohalt, s. o. õigesti ja loomutruult.

„Tallinna Teataja“ annab iga numbriga hinnata kaasandena 4 lehekülge eriteadlaste poolt toimetatud majandusteaduslikku kokkukõidetatavat lisa, võimaldades seega lugejaile tarvilikke teadmisi majandusküsimusis.

„Tallinna Teataja“ tellimishind on väga odav. Leht maksab 12 kuuks ainult 2 kr. 25 senti, poolaastaks 1 kr. 20 senti, 3 kuuks 65 senti, 1 kuuks 25 senti.

„Tallinna Teataja“ tellimisi võtavad vastu kõik Eesti Vabariigi postiasutised.

Paremaks ja täielikumaks tutvumiseks lehega
nõudke tasuta proovinumbreid

„Tallinna Teataja“ talituselt — Tallinna, Vene tn. 11-a.